

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA:
AZ UNITÁRIUS IRODALMI TÁRSASÁG.

SZERKESZTI:
VÁRI ALBERT

TARTALOM:

	Lap
<i>Vári Albert</i> : A mi útunk	49
<i>S. Nagy László</i> : Az Unitárius Irodalmi Társaság története (Befejező közlemény.)	54
<i>Iván László dr.</i> : Protestantizmus és unitarizmus	67
<i>Keresztesi Dénes</i> : A lelkeszi szolgálat mai jelentése	83
Pályázati hirdetés	87
<i>Dr. Zoványi Jenő</i> : Enyedi György lectori működésének és külföldi tanulásának időpontja	88
Pályázati hirdetés	89
Irodalom	90
Különfélék	93

KERESZTÉNY MAGVETŐ

megjelenik minden két hónapban egyszer, legkevesebb
3 iv tartalommal.

FŐMUNKATÁRSÁK:

BENCZÉDI PÁL, KAUNTNÉ ENGEL ELLA, KELEMEN
LAJOS, KERESZTESI DÉNES, KOVÁCS LAJOS,
LŐFI ÖDÖN, PÉTER LAJOS ÉS
DR. VARGA BÉLA.

A KERESZTÉNY MAGVETŐ a szabadelvű kereszténység szolgálatában áll. Célja: a tiszta keresztény theizmus magasztos eszméit a jelen kor különböző gondolatáramlatai közt fenntartani s emellett szolgálni azoknak az érdekeknek is, melyek az egyház s különösen az unitárius és más szabadelvű egyházak életére történelmi vagy gyakorlati szempontból vonatkoznak.

Evégre közöl hittani, bölcséleti és történelmi tanulmányokat, értekezéseket, szépirodalmi munkákat s másnemű dolgozatokat s azonkívül az oktatás- és nevelésügynek is tért szentel; az egyházi és oktatásügyi nevezetesebb mozgalmakat figyelemmel kíséri.

A lap szellemi részét illető minden közlemény Vári Albert tanár címére küldendő. (Cluj, Unitárius Kollégium.)

Előfizetési ára egész évre Romániában 200 lej. Magyarországon 8 P., mely összeg Budapesten az Országos Központi Hitelszövetkezethél (V., Nádor ucca 22 sz.) levő folyószámlánkra befizethető. Pártoló-díj egész évre: 300 lej, mely összeg Hadházy Sándor egyházi pénztárnok, az U. I. T. pénztárnoka címére küldendő (Cluj, Unitárius Kollégium).

Alapítóknak, akik 3000 lejt fizetnek, díjmentesen küldjük a folyóiratot.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXVIII. ÉVF.

1936. MÁRCIUS—ÁPRILIS

2. FÜZET.

A mi útunk.

Bármilyen drága és szent örökséget kaptunk apáinktól; bármilyen nagyra értékeljük az unitárizmusban levő vallási és erkölcsi értékeket; bármilyen boldogító legyen az a tudat, hogy ma már a világ legkülönbözőbb tájain számosan vannak, akik velünk lelki rokonságban élnek; bármilyen csillogó elme-éllel és a tudomány minden igényeit kielégítő, megtámadhatatlan rendszerekben fejtjük ki igazságainkat; bármilyen sokszor és fennhangon büszke öntudattal hirdessük unitárius voltunkat: mindez semmit sem ér, ha valásunk nem válik életünk alkotó tényezőjévé, lelkünket ihlető hatalommá, akaratunkat mozgató erővé. Olyan, mint a papírpénz, amelynek nincs meg az aranyfedezete. Vagy olyan, mint az evangelium terméketlen figefa, melyet hiában ápolt és gondozott évről-évre a kertész, gyümölcsöt még sem termett. Az őskeresztények nem üres beszéddel, nem mellveregető dicsekedéssel, hanem szenvedéssel, türelemmel és áldozatokkal szolgálták a kereszténység szent ügyét, ami által még ellenségeik részéről is ilyen megjegyzéseket érdemeltek ki: „látjátok mennyire szeretik vallásukat. Mindenik meghalni is kész érette.“ Ez a hűség, ez a szent ragaszkodás volt az a missziói erő, amely másokat is vonzott s számukat naponta gyarapította. Ez volt az a delej:s áram, amely egységet és lelki közös-séget teremtett a különböző gondolkozású emberek között. Hála és tisztelet illeti a magvetőket; de hála és tisztelet illesse a sziveket is, amelyekben az elhintett magvak 60 sőt 100 annyit termettek.

Az áldás és siker ma sem tisztán a magvetők munkájától függ. A leggondosabb magvetés után is jöhet fergeteg és jégeső, amely tönkre teszi a legszebb reményeket. Jöhet ádáz ellenség, mely konkolyt hint a tiszta búza közé. A magvető munkája mellé nemes és jó talaj kell, amely meg tud birkózni az idők mindenféle viszontagságával. A legjobb vezér bölcsessége kárba vész és legszebb tervei dugába dőlnek a közkatonák árulása miatt. Egységes közszellem nélkül egyetlen közösségben sem lehet igazi élet és elő-

haladás. A legszebb és legbölcsebb írott törvények csak olyanok, mint a csontváz. Életet nekik csak a lélek és annak erkölcsi erői adhatnak.

Ami igaz így általánosságban, sokszorosan áll az a mi unitárius egyházunkra. Kicsinyek vagyunk. Kevesen vagyunk. Azt sem mondhatjuk, hogy valamely barátságos környezetben élünk. Külső hatalommal nem rendelkezünk. Anyagi erőinknek a forrásai kiapadtak. Egyedül erkölcsi értékeinkre vagyunk utalva. Ami alapjában véve nem volna baj; mert, hisz Istenországának a munkásai nem is építhetnek külső hiábavalóságokra. Azonban a legnagyobb veszteségünk az volna, ha erkölcsi értékeinket is elveszítенők. Ezzel mindent veszítенénk. Olyanok lennénk mint az izetlenré vált só. De éppen azért, mert ez az utolsó kincsünk, éber vigyázattal és nagy szeretettel kell őrködnünk fölötte. Ezt nem másoktól kaptuk s ezért nem is veheti el senki tőlünk. Mi magunk lehetünk árulói csupán. De ha egyszer elvesztettük, többé soha vissza nem szerezhettük. A hűtelen szolgától még az egy talentumot is elveszi az evangéliumi gazda, hogy arra bizza, aki gyümölcsöztetni tudja.

Mínél szűkebbre szorult a tér, melyen munkálkodhatunk, annál nagyobb rendben kell tartanunk gazdaságunkat. Mirel kisebb lett a birtokunk, annál belterjesebben és gyümölcsözöbben kell azt művelnünk. Kapkodás, széthuzás és folytonos új kezdések helyett meg kell keresnünk azt az utat, amely a mi vallásunkból önkényt folyik, s történelmi hagyományainknak a legjobban megfelel, s ezen az úton tántorithatatlan kitarással mindig előre haladnunk.

Ezen az úton első mérföldmutató a *hit*. Az a hit, amely az egy igaz élő Istennel hoz minket szoros kapcsolatba, lelki egységbe. Ez az egy Isten nem csupán a világ teremője, hanem életnek és halálnak, boldogságnak és boldogtalanságnak, sikernek és bukásnak, haladásnak és hanyatlásnak egyetlen ura. Jóságos Atya, aki a csalódások által is fölemel, a szenvedések és megpróbáltatások útján megnemesít, s emberi gyöngeségeink és botlásainkban kegyelmet ad számunkra. Kiapadhatatlan forrása azoknak a testi és lelki erőknak, amelyek nélkül az ember egy nap sem végezheti el kötelességét, de amelyeknek segítségével nagy dolgokra képes. Szolgálhatja Istenországát, művelheti a tudományok és művészetek különböző ágait, építheti e földön a közboldogság templomát. Nem unitárius ember az, aki ezt az isteni akaratot nem tudja megnyugvással fo-

gadni, s a helyett akár az önbálványozás, akár az anyagimádás bűnébe esik. Ha az unitáriusok mind egyéenkint, mind egyházi közösségünkben a lefolyt századok emberfeletti megpróbáltatásaiban nem hittek volna az egy Isten jóra vezérlő erejében és segítségében: a kísértetbe ejtő idők viharait soha ki nem állhatták volna. Akárhányszor nem értjük emberi gondolkozással az Isten útjait, nem tudunk behatolni mélységének titkaiba; de mindig biznunk kell, hogy a legsötétebb felhőket is áttöri jóságának életet és termékenységet sugárzó melegsége. Ez a hit a mi egyéni és egyházi életünk útjának egyik biztos mérföldmutatója.

A második a *közös munka*. Mi nem hiszünk az ember teljes romlottságában és jóra való tehetetlenségében. Szerintünk az ember Istennek olyan teremtménye, aki nemes lelki tehetségekkel van megáldva. Ha különböző mértékben is, de mindenki bizonyos mennyiségű talentumokat kapott az égi Atyától. De nagy felelősséggel is tartozik, hogy miképpen sáfárkodott a reá bízott javakkal. Nem csupán önmagunknak és önmagunkért élünk és munkálkodunk, hanem annak a lelki közösségnek a javáért is, amelyben az isteni gondviselés helyünket megmutatta. Egyéni vágyaink és reményeink mellett vannak közös eszményeink. Ez utóbbiakért élni s egyéni életünket és tehetségeinket a köznek alája rendelni; minden erőnket és tehetségünket egy közös akaratban egyesíteni és egy közös cél szolgálatába állítani: ezt tanulhatjuk meg multunk hagyományaiból. Mi nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy élődikeket fürjünk az egyház testén. Minden parányi erő és tehetség a közre nézve nélkülözhetetlen. Itt mindenkinek egy, két, sőt három ember munkáját kell ma végeznie, hogy a lépten-nyomon előnkbe meredő óriási akadályokon győzedelmeskedhessünk. Csak úgy számíthatunk az Isten áldására, ha munkáinkat mi is elvégezzük, s ha az ő akarata szerint végezzük el. Az unitárius szó egységet jelent. Azonban ezt az egység fogalmát az Isten egységéről át kell vinnünk a mi lelki és társadalmi egységünkre, hogy e tekintetben is unitáriusok legyünk. És ez legyen a mi életünk útjának második mérföldmutatója.

A harmadik egymás *szeretete és megbecsülése*. Az unitáriusok a multban sokat szenvedtek hitükért. Volt idő, amikor a legrosszabb ajánlólevél volt e világ előtt az, ha valaki unitárius volt. A haladás és boldogulás útja sokszor bezárult az előtt, aki unitá-

rius keresztlevelét mutatta. A hatalom szemében pedig vörösposztó volt az unitárius szó. De minél inkább üldözte és gyűlölte a világ, annál inkább támogatták, szerették és megbecsülték egyik a mását. Mint a vadtól üldözött nyáj egy seregbe tömörül, hogy egymást védje és oltalmazza, mint a vihartól ostromolt fenyők összehajtják lombkoronáikat, hogy inkább kibírassák a külső ostromot: úgy kovácsolta egybe a kívülről jövő szenvedések kalapácsa az unitáriusokat. Így, amit egyenként ki nem bírhattak volna, közös erővel és akarattal egymás segítségével és támogatásával dicsőségesen kiállották. Él-e ma közöttünk ez az egymás szeretete és kölcsönös megbecsülése? Van-e elég erkölcsi erőnk az önzés bálványának ledöntésére s testvéri szívvel elismerni másokban is azt, ami jó? Vagy pedig jelszavunk az, hogy félrelökjünk mindent s eltapossunk mindenkit, aki egyéni érdekeinket elő nem mozdítja? A külső viharok ostromát szerető kezek összefogásával s megértő szívek összedobbanásával elviselhetőbbé tesszük-e, vagy széthuzással s egymás lekicsinylésével még súlyosbitjuk azt? Feleljen e kérdésekre mindenkinek a lelkiismerete. De ha ez az igaz bíró vádlólag szólana, akkor mi elhagytuk az igaz utat, apáink útját s magával sodort egy olyan áradat, mely kiszakított az igazi unitárius élet lelki közösségéből.

A mi útunk utolsó mértőldmutatója *a lemondás és az önmegtágadás*. Nem aszkétai életről, nem a világi javakról való teljes lemondásról van itt szó. Mégis útunknak ez a szakasza a legnehezebb és legmeredekebb. Sokan, ha eddig el is érkeznek, de itt akaraterejük megtörik. Mert így gondolkoznak: Hiszek Istenben, dolgozom, amennyit csak tudok, szeretem és megbecsülöm embertársaimat. De ezek után engedjék meg, hogy legalább kedvem szerint éljek. Ha áldozatot hozok Istennek, miért ne áldozhatnék e világi életnek is. Azoknak, akik így gondolkoznak, figyelmébe ajánljuk a nagy Berde Mózsza végrendeletének eme szavait: „Rongyosan jártam, magamtól minden élvezetet megvontam, csakhogy az előmbe tűzött nagy célt megközelítsem.“ A halhatatlan alapító eme szavai kellene, hogy a mi mai életünk legfőbb programját alkossák. Nem a nagy világnak, hanem önmagunknak élni; nem a látszatot keresni, hanem a lényegyet megragadni; nem kifelé tündökölni, hanem a belső bástyákon tántorithatatlanul állani; nem a test igényei után szaladni, hanem a lelkek szomjuságát kielégíteni; nem a hiu nagy-

zolás hóbortját követni, hanem a mi csendes tűzhelyünk melegségét élesztgetni: ezek ma az igazi unitárius élet kívánalmái. Minél több hiábavalóságról tudunk lemondani, annál több jóval gazdagíthatjuk ezt a mi megtépett, szegény egyházunkat. Hálátlan gyermek volna az, aki édesanyját rongyokban éhezni hagyja, míg maga világi élvezetekre s felesleges külsőségekre tékozolná vagyonát. Minden-napi csekély lemondással nagy áldozatokat hozhatunk a köz oltárára.

Ez a lemondás nemcsak testi, hanem lelki áldozatokat is kíván tőlünk. Kivánja azt, hogy egyéni céljainkat, reményeinket hozzuk összhangba a köz céljaival s ahol a kettő összeütközött, ott némuljon el az egyén a köz előtt. Nagy önmegtagadást igényel ez a lemondás, de aki hisz Istenben, az könnyü szívvvel járja útjait. Akik egy társadalomban élnek, azoknak sok tekintetben egymáshoz kell igazodniok. Az önmagunk körül forgó egyéniségekből a társadalmi személyiség magaslatára kell emelkednünk. A korlátlan szabadosság széles útja helyett, mely a halálba viszen, meg kell találnunk az igazi szabadság keskeny ösvényét, mely az életre vezet. A nemes és öntudatos erkölcsös élettel kell a törvények fölébe emelkednünk. A szeretettel megelőzni a kényszer szükségét. Ez az Istenországának alaptörvénye. Így töltötte be Jézus is a „törvényt“.

Az az út, amelynek irányjelző oszlopaít itt megjelölni igyekezünk, nem csupán egyes kiválasztottak s nem is csupán a vezérek útja. Ezt minden igaz unitáriusnak meg kell találnia. Szét vagyunk szórva a nagy világban. Kedvezőtlen szelek fujnak körülöttünk. Ezek a szelek az egyes embert könnyen magukkal sodorják. A lelki és erkölcsi egységünk menthet meg csupán az életnek ebben a zugó áradatában. Az, ha beteljesedik rajtunk az írások szava, hogy „királyi papság és szent nép“ vagyunk.

Vári Albert.

Az Unitárius Irodalmi Társaság története.

(1920. aug. 28.—1935. dec. 14.)

(Befejező közlemény.)

Igen, az Unitárius Irodalmi Társaság már akkor meglátta, hogy a mi megmaradásunk alapja: a nép és már akkor feladatává tüzte ki annak szolgálatát, erősbitését, magához ölelését. Azóta tizenöt év telt el. De hol vagyunk még ma is s már mi is ezektől a gyönyörű ideáloktól, ezektől az egykori szép napoktól, kanaáni ígéret-földjétől. Pedig amit az Unitárius Irodalmi Társaság ezzel a munkájával tett, az példaadó kellene, hogy legyen úgy a saját maga, mint a többi irodalmi társaság számára, amelyek közül, el kell ismernünk, egyik-másik próbálta megtenni ugyanazt, de lelkesedésük lobogó lángja a sok elétorlaszodó akadály miatt hamar le-lankadt, sőt a mi hirtelen lobbant tűzünk is kialudt a mindegyre tornyosuló egyéb körülmények miatt. Pedig hogy fogadták ezeket a vidéki vándorgyűléseket! Valóságos ünnep volt, ahol megjelentek az unitárius hit- és magyar-kultúra apostoli lobogásu hirdetői. Szemek, szivek, szájak, karok, lelkek és erszények mind tágra nyitak és áldó szeretettel ölelték magukhoz a bibliai szőlőmunkásokat. Minden elhíhető várakozást felülmúlt ezeknek az ünnepi alkalmaknak a hangulata és sikere. Olyan elismeréssel adóztak szereplőinek, rendezőinek és résztvevőinek, amilyenben egy gazdag élet munkája után is ritkán van részük a közélet munkásainak. Egy krónikás azt mondja ezekről a vándorgyűlésekről: „Az Unitárius Irodalmi Társaság vidéki gyűlései nem csupán egy társaság szereplései, hanem a legerőteljesebb egyházépítő misszió.” Mi egész bátran megtoldhatjuk ezt a véleményt s kérdés nélkül mondhatjuk, hogy nemcsak egyházépítő misszió, de nemzetmentő misszió is volt. És e munka lelke és vezére, mindenhol, mindenkor, dr. Ferenczy Géza, a társaság igazgatója, az ujonnan választott lángoló tűzü főgondnok, akit hűségese ragaszkodással követ mindenfelé a hit és akarat katonáinak felkent serege. Fáradhatatlan odaadással

járják Erdély falvait, az egyházközségeket, ahol viszont tárt karokkal fogadják őket, ünnepi örvendezéssel veszik körül.

Négy év alatt csoportban összesen husz vándorgyűlést tartott a társaság. Az első gyűlést az unitáriusok Mekkájában: I. G. Duca-n tartották 1920. okt. 9-én. Felolvasással, előadással vettek részt rajta: dr. Ferenczy Géza főgondnok-igazgató, Gyallay Domokos, Lőrinczi István, verseket szavaltak Orbán Lajos, Biró Illus, Mátéfi Teréz, zeneszámokkal szerepeltek Szentmártoni Kálmánné és dr. Egyed Miklósné. Másnap Sándor Kálmán és Ürmösi József közreműködésével Simoneștin ismételték meg az első vándorgyűlés majdnem teljes programját. A kezdet nehézségei nemhogy hátrányára lettek volna a nemes megmozdulásnak, de épen továbbvivő erővé, lendületté váltak, közvetlenné, meleggé, szívélyessé tették a kapcsolatot a társaság, a szereplők és közönség között. Ez a közvetlenség, ez a továbbvivő erő megmaradt mindvégig a gyűlések tartásában s talán épen ennek köszönhető az a nagy népszerűségük, amely mai napig is emlékezetessé teszi ezeket a vidéki ünnepségeket. A következő évben Iclandon, Homorod-Sânpaulon, Gălățenin majd Sibiuban és Făgărașon avatták ünnepnapokká az egyszerű mivesnapokat a társaság misszionáriusai. Ferenczy Géza, Gyallay Domokos, Borbély István, Ürmösi József, Kiss Elek, Orbán Lajos, Márkos Albert, Lőrinczy István, Taar Géza, Kovács Lajos és a rendező lelkészek mellett ugy ezeken a gyűléseken, mint ez után is mindeniken részt vettek szerepléseikkel a város, község vagy a környék művészlelkű előadói is, akik ének- vagy zeneszámaikkal, szavaltokkal tették színesebbé, vonzóbbá ezeket a magasztos szellemű kirándulásokat. Mint érdekességet érdemesnek tartom megemlíteni, hogy a homorod-sânpauli műsoron lépett fel először nagyobb nyilvánosság előtt a kis Ürmösi Magda, az azóta ismertnevű énekesnő. Ezután Chichiș és Brașov kerültek sorra, ahol Gál Mózes, József Domokos és Erdős Mihály bővítették ki a műsort. 1922-ben Rimetean a főgondnok, Németh István lelkész s a Dávid Ferenc Egylet dalkara mellett Vári Albert, Kelemen Lajos, Geley József, e kiváló tudósok emelték az ünnepély fényét, valamint bemutatták ez alkalommal Péterffy Gyula színdaradját is. Saroșon, június 24-én, Gvidó Béla, Székely Tihamér, Pálffy Ákos, Péter Lajos, Ütő Lajos tették gazdagabbá a műsort. Diciosânmártonban Gál Kelemen és Lőrinczy Dénes esperes ragadták magukkal a hallgatóságot. Itt

Lőfi Béla énekvezér szintén szerepelt, míg Dâmbăun Kiss Elek és Borbély István lelkesítették a híveket. Aita-Maren a templomi ünnepség után karvezéreink külön szakértekezletet is tartottak az énekeskönyv ügyében s ezen az értekezleten a főgondnok és Pálffi Márton tanár is részt vettek. 1923-ban Sf.-Gheorghen József Lajos rendezésében Gyallay Domokos és Kiss Elek vettek részt előadásokkal, Arcuşon Régeni Áron, Bíró István, Végh Benjámín, Régeni Juliska szerepeltek, Beliniben Benedek Gábor, Vári Albert, Űtő Lajos lelkész csatlakoztak hozzájuk. Vârghişról Kissgyörgy Sándor, Kiss Károly és Taar Géza neveit jegyezzük fel, majd Sânvaşii és Cal következtek, ahol Keresztesy Dénes, Halmágyi János, Kovács Béla, Dr. Gál Kelemen, Rédiger Géza voltak előbbieket mellett a zászlóvivők. Mindezekből élénken kitűnik, hogy a nemzeti eszme és az unitárius hit valóban erősen bontakozott ki ezeken az előadásokon, azokról pedig, akik ezeken az előadásokon a Társaság lobogóját lengették, nyugodtan el lehet mondani, hogy érdemesen vették ki részüket a magyar nemzeti munkából.

Irodalmi előadások, művész-estélyek.

A Társaság tevékenységének programjából második helyen a helyi előadásokat kell kiemelnünk. Eleinte ezeket az előadásokat a Dávid Ferenc Egylettel társulva rendezték meg. Felolvastak vagy előadást tartottak ezeken a közös előadásokon dr. Boros György, Vári Albert, Gálfi Lőrinc, Dr. Gál Kelemen, Kelemen Lajos, Dr. Kiss Elek, Pálffi Márton, Dr. Csiki Gábor. Az első szakosztályi tudományos előadásokat Dr. Borbély István és Dr. Varga Béla tartották. Egy ilyen szakosztályi előadáson mutatta be Dr. Varga Béla a logikai érték problémájáról szóló tanulmányát, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia is kiadott. Az önálló helyi előadások rendszerezését azonban csak később, 1930-ban vette programjába az elnökség. A vidéki kiszállások lassanként ugyanis mind nehezebbé váltak, mind több-több akadály hárult eléjük s így a Társaság kénytelen volt eddigi gyönyörű programját lokalizálni, helyivé tenni. A vidéki közönséggel való közvetlen érintkezés ezzel ideiglenesen megszűnik, de a program és a kapcsolat legalább részben fennmarad azáltal, hogy a felolvasásokon mind gyakrabban és mind szívesebben szólaltatták meg a vidéki tagokat. A rendszeres helyi önálló előadásokat a régi és a jelenkori unitárius írókról való meg-

emlékezéssel kezdette meg a Társaság 1930 márciusában. Ennek a felolvasó ülésnek a programján nagyon stilszerűen Pálffy Márton a régi unitárius írókat és költőket, S. Nagy László pedig a modern unitárius költőket ismertette. Rajtuk kívül Dr. Boros György elnöki megnyitóval, Vári Albert előadással, Gyallay Pap Domokos novellával szerepeltek ezen az ülésen. A közönség a legnagyobb elismeréssel adózott a Társaság ezen előadása iránt, a Társaság pedig igyekezett ezt a nivós programot a helyi határokon túl is eljuttatni s a következő hónapban Turdán megismételtük egy templomi ünnepség alkalmával az egész műsort. A következő évben, 1931-ben népszerű irodalmi és zenei estélyeket tartottunk. Ezekben az estélyeken Dr. Boros György és Dr. Ferenczy Géza elnöki megnyitói mellett Vári Albert, Dr. Gál Kelemen, Dr. Varga Béla, Deák Ferenc tudományos felolvasásain épülhetett a közönség, Gyallay Pap Domokos és S. Nagy László novellákkal igyekeztek a hangulatot fokozni, Szabó Jolán két ízben Fekete Lajos és Ürmösi Károlyné szép verseiben gyönyörködtetett, míg Puksa Endréné Boros Irén, Gyallay Pap Domokosné, Lászlóczky Illus és kísérik: Ütő Mária és Lászlóczky Aranka zeneszámaikkal szereztek igaz művészi élvezetet. A következő két évben tudományos szakosztályi előadásokat tartottunk. Ezek közül 1932-ben Dr. Boros György, Vári Albert és Dr. Gál Kelemen mutatták be tudományos munkásságuk legújabb eredményeit, míg 1933-ban Dr. Varga Béla három előadáson hittani kérdésekkel foglalkozó tanulmányát mutatta be.

Ugyan ez évben a főtanácsi ülések alkalmával disz-gyűlést tartottunk, amelyen Dr. Ferenczy Géza elnökölt, Kővári Jakab saját, Fikker János pedig Benczédi Pál tanulmányát olvasta fel, míg Szolga Ferenc papnövendék Vári Domokos pályadíjat nyert versét adta elő. A műsor többi részét a tisztikar tagjainak jelentései tették ki. Ez az impozáns főtanácsi disz-közgyűlésünk új reményekkel töltötte el a Társaság barátait és munkás tagjait, azt hittük, hogy ezentul nemcsak évközben, de a Főtanácsok alkalmával különösen módunk és alkalmunk lesz irodalmi életünk folytonos haladásáról tényleges bizonyosságot adni. Sajnos ebben a reményünkben csalódnunk kellett. A politikai viszonyok változásai csakhamar olyan helyzetet teremtettek, amely az Irodalmi Társaság munkáját nagyban befolyásolja azóta is s így a következő két évben olvasó ülések tartása helyett a Társaság más irányu vonalvezetést keresett.

Irodalomtörténelmi jelentőségű kiadványok.

A vándorgyűlések elé tornyosuló akadályok sokasodásával a Társaság kezdte tevékenységét könyvek és más kiadványok kiadására fordítani. Ha a vándorgyűlésekkel az egyházi munkán túl egyetemes magyar missziót is végzett a Társaság, úgy bizonyos, hogy kiadványaival is egyetemes magyar érdekeket szolgált. Ezek között a kiadványok között ugyanis nem egy olyan van, amelyik hiányt pótló volt az erdélyi magyar szellemi életben s éppen ezt a hivatását értékelve, ma már irodalomtörténelmi jelentőségűnek kell tekintenünk.

Kiadványaink sorozatát „Az Unitárius Irodalmi Társaság Kis Könyvtára” vezette be. Ebből a sorozatból csupán egy szám jelent meg „Unitárius Hitvallás” címmel, Bremley E. angol szövegének Derzsi Károly-féle magyar fordítása. A következő időben már nagyobb megoldások követik ezt az első kis próbálkozást. 1922-ben saját kiadásába veszi a Társaság a régóta szünetelő „Keresztény Magvetőt” s ezzel mintegy új magaslatra emeli úgy a saját maga, mint a félszázadnál öregebb tudományos folyóiratunk hivatását és jelentőségét. A „Keresztény Magvető” hivatásának és jelentőségének méltatására szinte elegendő annyit mondanunk, hogy ez Erdély legrégibb tudományos lapja, amelyet ezekben a sulyos időkben újra megindítani olyan nagy feladat és merész vállalkozás volt, ami feltétlen elismerést érdemel minden kultur ember részéről. Ha mást nem tett volna és nem tenne ma sem a Társaság, e folyóirat életének biztosítása éppen elegendő hivatás volna, olyan cselekedet, amely minden más erdélyi Irodalmi Társaság fölé emeli ezáltal, hiszen egyik Irodalmi Társaság sem tart fenn lapot Társaságunkon kívül.

A következő évben „Unitárius Ének- és Zeneközlöny” címen jelenik meg egy új kiadvány, majd 1924-ben az egész erdélyi irodalmi és tudományos életre kiható szerepet vállal a Társaság, amidőn a „Keresztény Magvető” mellékleteként megjelenteti az „Erdélyi Irodalmi Szemlét”. Az Erdélyi Irodalmi Szemle megjelenését az egész magyar közvélemény szívesen és hálával fogadta. Hasábjain a Keresztény Magvetőben eléggé nem tárgyalható, viszont az egész erdélyi magyar irodalmi és tudományos közvéleményt érdeklő cikkek látnak napvilágot s ezzel a munkásságával átmentette tudományos megnyilatkozásainkat azokig az időkig, amíg az Erdélyi Múzeum Egylet újra megjelentethette régi folyóiratát, az „Erdélyi Múzeumot.” Az Erdélyi

Irodalmi Szemle megjelenésében és fenntartásában Borbély István mellett nagy szerepe van Kovács Kálmánnak, a Társaság ellenőrnek, aki lelkes fáradhatatlansággal látott hozzá a folyóirat-melléklet beszerzéséhez. 1925-ben ugyancsak Borbély István szerkesztésében megjelent az „Unitárius Könyvtár“, amellyel Borbély István válogatása mellett a legjobb unitárius írók munkáinak egész sorozata kerül az olvasók kezébe. Husz szám alatt 14 füzete egytől-egyig becses, értékes munka. Köztük Ferencz József püspök végtelen bájos korrajzszerű önéletrajza, Dr. Borbély István halálával, illetve még előbb, főtitkári tisztétől való megválásakor a sorozat, melynek tartalmát a befejezésben teljes egészében közlöm, az unitárius irodalom nagy kárára megszűnik. Később, S. Nagy László előterjesztésére a Társaság ugyan elhatározza a könyvtár továbbfolytatását, a szerkesztéssel meg is bizza az új főtitkárt, de az anyagi viszonyok egyre kedvezőtlenebbé válása folytán több szám nem jelent még meg. Ehelyett a „Keresztény Magvető“ arra érdemes nagyobb tanulmányaiból ad ki különlenyomatokat a Társaság a „Keresztény Magvető“ füzetekéi“ összefoglaló cím alatt s azóta ez a sorozat pótolja az Unitárius Könyvtár munkáját. Ugyancsak Dr. Borbély kiadta az „Unitárius Irodalmi Társaság szakkönyvtára“ címen alapított sorozatban „A mai unitárius hitek kialakulásának története“ című munkája első részét, a „Duális létbölcselet és teológiája“ című tanulmányát. Dr. Borbély István eltávovása után ebben a sorozatban jelent meg Kovács Lajos „Ébresztgetés“ és legújabban Fikker János „Az Istenről való felfogás korunk tudományos gondolkozásában“ c. műve.

1933-ban a Társaság pályaműveként megjelenik Szentmártoni Kálmán „János Zsigmond élet- és jellemrajza“, amely úgy egyházi, mint magyar életrajz irodalmi szempontból nagy jelentőségű, mert ennek megírásáig mindkettő nélkülözötte Erdély első fejedelmének megfelelő tudományos biográfiáját. 1934-ben megjelenik Erdő János összeállításában a „Keresztény Magvető“ új tárgymutatója, mely 1910-től 1924-ig foglalja egybe a „Keresztény Magvető“ értékes dolgozatainak tartalomjegyzékét.

Ezeken a megjelent munkákon kívül tervbe vette a Társaság a történetíró Jakab Elek életrajzának megírását, amelyre pályázatot meg is hirdette már, valamint nagynevű első elnökének, a kiváló püspöknek, Ferencz Józsefnek életrajzi méltatását, amely munkának méltó elkészítésére a nagynevű püspök fiával, Dr. Ferencz

Józseffel és családjával való megállapodás folytán, szintén felkérte már Dr. Gál Kelemen alelnökünket. Ugyancsak most írta ki a Társaság Kahlfürst Imre nyomdatulajdonos adományából Blandrata György életének és az unitárizmus megalakulásában vitt szerepének megírására vonatkozó pályázatát s ezekkel az előkészítésen tuljutott tervekkel beindítja unitárius nagyjaink életrajzi sorozatának elődeinket és korukat értékelő tisztos munkáját. Ugyancsak itt meg kell említenünk, hogy Ferencz József püspök százéves születési évfordulója alkalmából a nagynevü püspök unokájának, ifj. Ferencz Józsefnek szép gondolataként előkészületbe vette egy az unitárius egyház multját, jelenjét, történelmi kialakulását és hitelvcinok fejlődését angol nyelven ismertető mű összeállítását és megjelentetését. Ha még mindezekhez hozzászámítjuk, hogy időközben támogatásban részesítette a Társaság Gyallay Pap Domokos „Ösi rögön“ címü elbeszélés kötetét, valamint Dr. Kiss Elek két tanulmányát, megállapíthatjuk, hogy a könyv- és folyóiratirodalom terén is igyekezett megtenni anyagi erejéhez mérten a maga kötelességét.

A Társaság és tagjainak tevékenysége más irodalmi testületekben.

Az Unitárius Irodalmi Társaság az első irodalmi társaság volt Erdélyben, amelyik az közjogi változás után aktív munkásságba kezdett. Természetes, hogy ezt a magyar társadalom is kellően méltányolta és értékelte. Ezenkívül tagjainak más irodalmi szervezetben való részvétele folytán barátságos kapcsolatba került az összes többi magyar irodalmi társasággal, aminek érthető és természetes következménye volt, hogy ezek az irodalmi társaságok készséggel hívták meg nevezetesebb alkalmakkor részvételre Társaságunkat is. Ilyen meghívás alapján képviseltük magunkat a Kemény Zsigmond Társaság 1929-ben tartott ötven éves évfordulóján, ahol Halmágyi János tagtársunk tartott üdvözlő beszédet. 1930-ban S. Nagy László főtítkár és Szent-Iványi Sándor tagtársunk által részt vettünk az Erdélyi Irodalmi Társaságok Oradeán tartott kongresszusán, ahol az irodalmi társaságok közös munkatervét beszéltük meg. Az ez alkalommal rendezett ünnepi felolvasó ülésen S. Nagy László főtítkárunk Cluj és Oradea irodalmi jelentőségéről tartott felolvasást. 1929-ben S. Nagy László főtítkár és Gyallay Pap Domokos választmányi tagtársunk részt vettek az egyetemes egyház által Deván tartott ünnepségeken, ahol S. Nagy László

„A tordai gyűlés“ című történelmi elbeszélését olvasta fel, Gyallay Papnak pedig „Dávid Ferenc bucsuzása“ című egyfelvonásos szindarabját mutatták be unitárius műkedvelőink. 1931-ben az érsemjéni Kazinczy ünnepen Perédy György tagtársunk képviselt. Ugyancsak 1931-ben a Brassai serlegavató ünnepségen Budapesten Dr. Boros György püspök, Társaságunk diszelnöke mondta a serlegavató beszédet s hivatalos kiküldöttünk volt még Kovács Kálmán ellenőr tagtársunk. 1932-ben a cluji Arany ünnepségeken, az Erdélyi Szemle Irodalmi Köre által rendezett ünnepélyen Hadházy Sándor pénztáros tagtársunk, az Erdélyi Irodalmi Társaság által rendezett ünnepélyen Dr. Gál Kelemen és S. Nagy László főtítkár által képviseltettük magunkat.

Ugyanitt érdemes volna legalább vázlatosan bemutatni a Társaság tagjainak más irodalmi és tudományos testületekben, egyesületekben végzett munkásságát, de sajnos, helyszüke miatt erre nem térhetek ki. Csak épen megemlítem, hogy Dr. Varga Béla és Dr. Geley József munkáit nem egy ízben a Magyar Tudományos Akadémia adta ki, legutoljára a Marczibányi jutalmat is épen Geley kapta tudományos munkáiért, Gyallay Pap Domokos a Kisfaludy- és Petőfi Társaságnak is tagja, Gyergyay Árpád tudományos értékeit külföldi testületek ismerték el, Dr. Boros György az Erdélyi Irodalmi Társaság ügyvezető elnöke, s ugyan e Társaságban még több tagtársunk tevékenykedik, Perédy György Szigligeti Társaság ügyvezető elnöke s van aki Helikon Körében dolgozik, ezenkívül Gyallay Pap Domokos például Erdély legnagyobb példányszámu lapjának, a Magyar Népnak a főszerkesztője, a Társaság főtítkára Erdély legrégebbi irodalmi folyóiratának az Erdélyi Szemlének a főszerkesztője, Perédy egyik legnagyobb napilapunknak, az Erdélyi Lapoknak, Jakab Géza a magyar vidék egyik legöregebb napilapjának, az Aradi Közlönynek a szerkesztője. Tagjaink általán ott vannak minden irodalmi, tudományos és közművelődési munka élvonalában. Olyan eredmények ezek, amelyek a Társaságra is fényt vetnek, s tagtársaink munkaértékelése mellett a Társaság szellemi színvonalának is teljes értékű bizonyágai.

Néhány elakadt gondolat.

A ténylegesen elvégzett munkásság mellett, legalább csillaggal jelölve, érdemesnek tartom néhány olyan tervet, gondolatot is felemlíteni ezekből az évekből, amelyek ha eddig nem is nyertek az idő mostohaságai miatt megvalósulást, de azért a jövőre nézve szem

előtt maradhatnak. Ilyen a Dr. Borbély István által felvetett emlékkönyv gondolata, amelyet, ha a múltban nem is valósított meg a Társaság, de ha máskor nem, esetleg egy későbbi jubileum alkalmával ezt a tervet is életre lehet hívni. Dr. Tóth György az E. K. Tanács előtt is megtette javaslatát egy unitárius nyomda megteremtésére, ez is a Társaság érdekeit képezheti. Fontosnak tartanám az egyház-községek történetére vonatkozó pályázatok további kiírását, valamint a népi kultúrával való szorosabb kapcsolat irodalmi és gyakorlati szolgálatát, ami a múltban is gerince volt a Társaság céltudatos hivatás-felismerésének. Az egyház történetével kapcsolatos történelmi elbeszélések, regények, valamint zeneművi és képzőművészeti pályázatoknak további kiírásaitól szintén szép eredményeket remélhetnénk. Nem egészen a Társaság feladatának tekintem, mert a Dávid Ferenc Egylet és a Teológia Akadémia talán hivatászerűbben végezhetné ezt, de mert a múltban volt már példa rá, itt is felemlitem a gyermeki lélek irodalmával való behatóbb foglalkozást.

A Társaság munkájának általános jelentősége.

Az adatok egyszerű, tárgyilagos felsorakoztatásai minden önmagát kellett ékes szónál jobban bizonyítják: íme ezeket tette az Unitárius Irodalmi Társaság, ennyit dolgozott, ennyivel járult hozzá a szabadelvű kultúra és a magyar szellemi élet fenntartásához, továbbviteléhez. De emellett a ténylegesen végzett munkája mellett, azok lelki indító-tényezőinél fogva van még egy a végzett munkáságánál is nagyobb jelentősége: a szabadelvű unitárius közéletben elvitathatatlan hatóerőt gyűjtő szellemtörténeti jelentősége. Az Unitárius Irodalmi Társaság megalakulása és tevékenysége ugyanis ellenállhatatlan erővel ékelte be a szívekbe az unitárius szellemű és magyar irodalmi cselekvés életigénylő, életfenntartó szükségességét s közvetve és közvetlen hatott úgy az unitárius írók többletmunkára serkentésére, valamint öntudatosabbá tette minden unitárius rétegben az irodalom értékelését, szükségérzetét. Ez a szellemi ható ereje ma már határozott tényként tekinthető s egyaránt erősíti és fejleszti úgy az unitárius közművelődést, mint az egyetemes magyar kultúrát.

Igy él és hat a legkisebb erő is az egyetemes célok nagy szolgálatában.

Ebben az ismertetésemben ezt a szolgálatot, ezt a kapcsolatot igyekeztem felfedni, bemutatni. A száraz adatok nem mindenkor

tudják megbizonyítani azt az energia mennyiséget is, amit ez alatt a tizenöt év alatt egyesek és az egész Társaság ennek a szolgálatnak a végzésére fordítottak. De aki mélyebben benéz a betűk, sorok, elgondolások és cselekvések mögé, aki ismeri vagy megismeri ennek a tizenöt évnek az erdélyi magyarság sorsával kapcsolatos eseményeit, a témérdek akadályt, amivel a legjobb szándék is találkozik és találkozott megvalósulni akarásában, az maga elé tudja mérni, hogy mennyi erő, újra és újra előlről kezdődő sziszifuszi munka kellett ahhoz, hogy ezt a munkát el lehessen végezni. Lehet, hogy ennek az ismertetésnek sem sikerült százszázalékosan érzékeltetni a végzett tevékenység súlyát és jelentőségét, de ha csak annyit sikerülne elérnem, hogy megmutathassam a legkisebb erők összefogásának ható erejét az egyetemes célok javára, azt hiszem, hogy ezzel is szolgálatot teljesítettem a legnagyobb cél érdekében s mindnyájunk javát tekintő egyetemes magyar célért. Ha többet nem, annyit legalább szeretnék elérni, hogy megmutassam én is, újólá, hogy határozott célkitűzéssel, lankadhatatlan erővel, a szétesett és különálló erőknek a tömörítésével rendkívül sokat tehetünk sirba fektetett erdélyi magyarságunkért.

Nekünk unitáriusoknak és nekünk erdélyi magyaroknak, erre pedig nagyon nagy szükségünk van. Csak ezekre és semmi másra: egymás megértésére, egymás megbecsülésére, egymás munkájának a támogatására, az öntudatos összefogásra, a meg nem torpanó szakadatlan munkára és akkor jöhet bármj, ezer viharzás tomboló vadsága sem tépheti ki életünk gyökereit ebből a földből. Akkor Erdély nem sirba fektetett halott lesz, amint Gyulai Pál írja, de örökké élő fa, amelynek folyton megújuló friss hajtásai gazdag gyümölcsöket teremnek ezután is az egyetemes emberi kultúra számára, olyan értékeket, mint Dávid Ferenc, János Zsigmond, Székely Mózes, Aranyosrákosi Székely Sándor, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Kriza János, Berde Mózsza és a többiek. Mint a Bólyaiak, mint Körösi Csoma Sándor. Olyan értékes ember-hajtásokat, akik magyarságunk magára lobogó tűzéből szikrákat adhatnak az emberi örök vágyakozásokhoz: a minden embert testvéri társsá egyesítő örök emberi kultúrához.

A társaság nevezetes eseményei időrendi sorrendben.

Bár a Társaság munkásságának legfontosabb mozzanatait az előbbiekben elég részletesen ismertettem, úgy gondolom, hogy az említett tényec-

ken tuli események között is vannak még olyanok, amelyek a Társaság tizenöt éves történetének megírása alkalmával megérdemlik a feljegyzést, kronologikus sorrendbe szedésük pedig megkönnyítheti későbbi krónikások munkáját. Ezért időrendi sorrendben is felelevenitem a Társaság legnevezetesebb eseményeit.

1920. Aug. 28. A Társaság megalakulása. — Aug. 30. Az első választmányi ülés. — Nov. 25. Kovács Kálmánt ellenőrnek kéri fel. — Dec. 8. Az E. K. T. jóváhagyja a Társaság működését. — Okt. 9—10. I. vándorgyűlés.

1921. Jan. Az egyházkörök ismertetésére vonatkozó, valamint történeti elbeszélésre szóló pályázatok kiírása. — Febr. 4. Az Unitárius Könyvtár megjelenése. — Jun.—jul. II. vándorgyűlések. — Okt. 29. Közgyűlés elhatározza a Keresztény Magvető megjelenését; Dr. Kiss Elek titkárnak választják; III. vándorgyűlések; Dr. Költő Gábor távozása miatt lemond az alelnökségről.

1922. Jan. A Keresztény Magvető új folyamának megjelenése; Zenei pályázat kiírása. — Jun. IV. Vándorgyűlések. — Okt. 28. Közgyűlés az eltávozott alelnök helyébe Dr. Gál Kelemt választja meg; Angol-amerikai hitestvéreink megkeresése könyvkiadás ügyében; Nyomda-terv.

1923. Febr. 12. Választmány foglalkozik a Keresztény Magvető ügyével. — Máj. 12—13. V. Vándorgyűlések; Clujon felolvasó ülés a Dávid Ferenc Egylettel; Szakosztályi előadások: (Dr. Borbély István, Dr. Varga Béla); Dr. Ferenczy Géza a Keresztény Magvető támogatására újabb 2000 Koronát ad; VI. Vándorgyűlés. — Nov. 3. Közgyűlés; Unitárius Ének- és Zeneközlöny kiadása; Dr. Kiss Elek Charpenter tanulmányának megjelenéséhez hozzájárulás; Meghal Dr. Költő Gábor; Dr. Geley Józsefet a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választja. — Nov. 30. Választmányi ülés elhatározza az Erdélyi Irodalmi Szemle című melléklet kiadását; Új választmányi tag Dr. Csiki Gábor.

1924. Nov. 8. Közgyűlés több új tiszteleti tagot választ; Új választmányi tag Kauntzné Engel Ella; Templomi ünnepély; A törvényszék bekéri és elfogadja az alapszabályokat.

1925. Az Unitárius Könyvtár megjelenése. — Nov. 20. Közgyűlés Hadházy Sándort választja meg a Társaság pénztárnokának, aki a Társaság anyagi ügyeit új irányokban indítja el. Hadházy Sándor buzgó lelkesége azóta sem lankadt, sőt fokozódott s meg kell állapítanunk, hogy a pénzügyek gondos vitelével igen nagy szolgálatokat tett a Társaságnak. Pénztárnoki ténykedésével egyike lett a Társaság fenntartó erőinek; Az Unitárius Irodalmi Társaság szakkönyvtárának megjelenése; Dr. Szent-Iványi Józsefet választmányi tagnak választják; Dr. Kiss Elek lemond titkári állásáról; Ferencz József püspök 90-ik évének tiszteletére a Társaság diszülést rendez.

1926. Meghal Péterfy Dénes, majd Perczelné Kozma Flóra. — Szept. 18. Közgyűlés több tiszteleti tagot választ; A Keresztény Magvető kiadja Dr. Kiss Elek A vallás és erkölcs stb. című tanulmányát; Az Unitárius Könyvtár több új füzetének megjelenése.

1927. Febr. 21. Ferencz József püspök választmányi ülést hívott össze vallástankönyvek revíziója érdekében; Dr. Gál Kelemen Brassai-tanulmányainak

Az Unitárius Irodalmi Társaság története.

megjelenése. — Nov. 5. Közgyűlés; Dr. Ferenczy Géza 5000 lej pályadíjat adományoz. — Nov. 7. Választmányi ülésen Kovács Lajos indítványára elhatározzák az unitárius irodalmi élet részletes megszervezését; S. Nagy Lászlót főkárnak választják.

1928. A Keresztény Magvető 60-ik évfojamába lép. Meghal Ferencz József püspök. — Nov. 17. Közgyűlés; Dr. Ferenczy Géza huszezer lejes alapító összegét negyvenezerre emeli fel; Uj választmányi tag Abrudbáryay Ede; Több uj tiszteletbeli tag választása.

1929. Máj. 7. Dr. Borbély István lemond. — Nov. 9-én a közgyűlés uj tisztikart választ; S. Nagy Lászlót főkárnak választják; A Keresztény Magvető szerkesztésére Vári Albert alelnököt kéri fel; Megj. lennek a Keresztény Magvető füzetei. — Dec. 2. Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság jubiláris közgyűlésén Halmágyi János képviseli a Társaságot.

1930. Jun. Választmányi ülés elhatározza helyi felolvasások tartását; Tervbe veszi az U. K. újból való megindítását; Részt veszünk a nagyváradi irodalmi kongresszuson. — Márc. 2. Felolvasó ülés Clujon. — Ápr. 13. Felolvasó ülés Turdán. — Nov. 8. Választmányi ülés. — Dec. 13. Közgyűlésen Dr. Ferenczy Géza 12.000 lejt tűz ki János Zsigmond életrajzának megírására.

1931. Jan. 16., 30. Febr. 26. Művészestélyek Clujon. — Aug. 23. Peredy György képvisel az érsemjéni Kazinczy-ünnepen. — Okt. 4. Brassai serlegavatáson Dr. Boros György püspök serlegavató beszédet mond. — Dec. 11. Választmányi ülés. — Dec. 12. Uj választmányi tag Dr. Gyergyay Árpád, r. tag Dr. Ferenczy Sándor; Vári Domokos Templomvédeés című veise pályadíjat kap.

1932. Márc. 20. Meghal Dr. Borbély István. — Ápr. 6., 20. Szakosztályi ülések. — Okt. Részvételek az Arany-ünnepségeken; Közgyűlés ez évben elmarad.

1933. Jan. 24. Választmányi ülés. — Febr. 2. Felolvasó ülésen Dr. Gál Kelemen részleteket mutat be a kollégium történetéről írt munkájából. — Febr. 17., 24., Márc. 3. Dr. Varga Béla előadásai hittani kérdéseinkről. — Ápr. 13. Kelemen Lajos előterjesztést tesz a János Zsigmond pályázatról; A Társaság Szentmártoni Kálmán pályamunkáját jutalmával tünteti ki; Józán Miklós püspöki vikárius 40 éves papi jubileuma; Elhatározzák a Keresztény Magvető új tárgymutatójának kiadását; Dec. 2. Diszgyűlés Felhívás az unitárius irodalom művelőihöz.

1934. Febr. 6. Választmány elfogadja Erdő János új tárgymutatóját; Kírja a Jakab Elek pályázatot; Gyallay-Pap Domokost a Petőfi Társaság is tagjává választja; Szentmártoni Kálmán János Zsigmond életrajza megjelenik.

1935. Márc. 23. Választmányi ülés elhatározza Ferencz József püspök életrajzának megírását, valamint egy angol nyelvű egyházismertetés kiadását; Márc. 30. Közgyűlés; Uj választmányi tag Ürmösi Károly; Uj tagok Dr. Iván László, F. kker János, Kovács Pál. Máj. Megjelenik Dr. Gál Kelemen „A kolozsvári unitárius kollégium története“ című két kötetes nagy munkája, amely egyaránt nagy esemény úgy az unitárius irodalmi életben, mint az egyetemes magyar tudományos életben. — Jul. 4. Választmány megbizza Dr. Gál Kele-

ment a Ferencz József életrajz megírásával; Dr. Varga Bélát az angol nyelvű ismertetés programjának kidolgozásával. — Szept. 8. Itt volt Hall Alfréd tb. tagunk Stejskal cseh püspökkel. — Okt. 22. Dr. Varga Béla előterjeszti tervezetét, a válaszmány megbizva az angol nyelvű emlékkönyv szerkesztésével Dr. Varga Bélát és S. Nagy Lászlót, egyben kijelöli a felkérendő írókat. — Nov. 23. Válaszmányi ülés; Einökség kiírja a Blandrata pályázatot. — Az év eseményeihez kell számitanunk Benczédi Pál „Az unitárius hitelvek kifejlődése“ címü művét, Dr. Iván László „Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében“ c. művét, valamint a Sajtó- és Iratterjesztő Bizottság kiadásában s a Szent-Iványi Sándor szerkesztésében megjelenő „Szabadelvü vallásos értekezések“ uj köteteit, melyek közül egyik Peabody „A lélek egyháza“, a másik Clarke Freeman Jakab „Mindennap vallása“ címü művét juttatja a magyar közönséghez.

Az Unitárius Könyvtár sorozatában megjelent füzetek :

1. Dr. Borbély István : Jókai emlékezete. 2. Dr. Versényi György : Kriza János emlékezete. 3. Parker : Jézus Krisztus. Fordította: Péterfi Dénes. 4. Ferencz József: Emlékeimből. 5. Dr. Gál Kelemen; Péterfi Dénes. 6. Gagyhy Dénes: Dávid Ferenc. 7. Vári Albert: Miért vagyok én unitárius? 8—9. Gálfi Lőrinc: A jelenkor Jézusa. 10—11. Vári Albert; Berde Mózsá. 12. Csehov; Mit ér az élet? 13. Lőfi Ödön: Az unitarizmus alapelvei. 14—17. Márkos Albert; Nagyajtai Kovács István. 18—19. Dr. Borbély István: Az unitarizmus szerepe Erdély történetében. 20. Dr. Boros György: Br. Petrichovich-Horváth Kálmán.

A Keresztény Magvető Füzetek sorozatban eddig megjelentek :

1. Lupton Dilworth: Miért vagyok unitárius? Fordította: Lőrinczi László. 2. Dr. Varga Béla: Ami örökkévaló Dávid Ferenc életművében. 3. I. Haller: Az evangéliumok nőalakjai. Fordította: Boros Jenő. 4. Pálffy Márton: Régi unitárius költők. 5. S. Nagy László; Modern unitárius költők. 6. Dr. Varga Béla, Vári Albert, Dr. Gál Kelemen: Három felolvasás az unitarizmusról. 7. Dr. Iván László: Világnézetünk válsága és a vallási igazság. 8. Vári Albert: Kapcsolatok az erdélyi unitáriusok és a hollandi remonstránsok között. 9. Dr. Iván László: Régi igazságok uj köntösben. I. Isten. 10. Dr. Tóth György: Az unitárius egyház alkotmányának vázlatos jogtörténeti kifejlődése. 11. Dr. Iván László; Isten felé. 12. Dr. Iván László: Régi igazságok uj köntösben. II. Jézus. 13. Dr. Varga Béla: Hittani tanulmányok. 14. Dr. Boros György: Szerartások és vallási szokások az unitárius egyházban. 15. Dr. Tóth György: Uj világ küszöbén. 16. Dr. Iván László; Az unitárius ifjuság szerepe a többi keresztény ifjuság soraiban. 17. Dr. Iván László: Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében. 18. S. Nagy László: Az Unitárius Irodalmi Társaság története.

Az Unitárius Irodalmi Társaságra vonatkozó összes adatok megtalálhatók a Társaság irattárában, az Unitárius Közlöny és a Keresztény Magvető megfelelő évfolyamaiban.

S. Nagy László.

Protestantizmus és unitarizmus.

(Konferenciái előadás Budapesten).

Amikor kedves hallgatóságom előadásom címét a konferenciái meghívón elolvasták, bizonyára azt gondolták magukban: minek ilyen tárgyat tételül választani, hiszen mindenki tudja, hogy az unitarizmus a protestantizmus balszárnya, szélsőséges, radikális ága, vagy amint mondani szokták: az unitáriusok a protestánsok protestánsai. Ez utóbbi mondás semmiképp sem azt jelenti azok szájában, akik terjesztik, hogy az unitarizmus más valami volna, mint a protestantizmus, hanem éppen azt akarják a hallgatóval elhitetni, hogy az unitarizmus egy bordában van szöve a protestantizmussal. Legfeljebb a színe rikítóbb és a tételei negatívabbak. Ha már a protestánsok sok mindent nem hisznek, nos az unitáriusok még kevesebbet. Ha már a protestánsok ellenzékieskedők a római felfogással szemben, az unitáriusok kétszer olyan hevesen szállnak síkra minden ultramontán törekvés ellen.

Nos így képzelik sokan az unitárius felfogást s ha így volna, akkor nem is nagyon lehetne erről a kérdésről tovább egy szót sem mondani. Azonban hiába mondogatják és erősítgetik ezt a rokonságot egyesek, a dolog nem így áll. Mindenesetre első pillanatra is már különös, hogy a protestáns-unitárius rokonságot nem protestáns elemek szokták hangoztatni, hanem katolikusok és unitáriusok. A katolikusok azért, mert így könnyebb elintézni bennünket a felekezeti különféleségek utvesztőiben; meg azért is, mert így nem kell elismerni, hogy az unitárius vallás a mai ember lelkére tart igényt, hanem egyszerűen odasorozható a XVI. század eretnekségei közé. Viszont az unitáriusok közül azért szeretnek egyesek a protestantizmus felé kacsingatni, mert ez az utóbbi mégis csak egy nagy egyház, mégis csak hatalmas társadalmi közösség s jó az embernek a hatalmasokkal jóbalenni, mert hát sohasem lehet tudni, mikor szorulunk rájuk. E magatartás nem éppen rossz, csak nagyon veszélyes. Azzal a veszéllyel jár, hogy az unitárius ember elveszti

teljesen a hivatástudatát, elveszti egyháza különállásának értelmét s ami a legfontosabb: magatartása és az életben való szereplése egyáltalában nem lesz elütő a többi emberétől, hanem járni fog a hatalmasoktól kitaposott uton s belé is vesz abba. Mert ha már valaki nem lehet zászlóhordozó hős, akkor bizonyára szeliden kérődző, békés nyárspolgár lesz belőle.

A protestánsok sohasem emlegetik azt, hogy az unitarizmus szellemi rokonságuk volna, sőt ez ellen a leghatározottabban tiltakoznak. S ebben a protestánsoknak tökéletesen igazuk van. Mégis csak az anyának kell ismerni a fiát, hiszen ő hozta a világra. *A protestáns anyja pedig nem ismeri fel az unitarizmuson az ő testének és lelkének jegyeit s bizony ebben jól ítél, egy cseppet sem téved.* Fogadjuk csak el anyai ösztönének csalhatatlan megérzését és próbáljunk számot adni önmagunknak tudatosan erről az ösztönös ítéletről.

Protestantizmus és unitarizmus: ez a két szellemi irányzat, amelyet le kell mérnünk s ezeknek *jelen életünk irányítására való képességét meg kell állapítanunk.* Már a felületes szemlélő is észreveszi a két fél magatartásán a különbséget. Természetesen csak két olyan ember magatartásán ismerhető ez fel, amelyiket valóban átjárt felekezetének gondolkodása és érzésvilága. Azonban mi nemcsak a felületes szemlélő magatartását akarjuk felvenni, hanem a mélyebbet látóét.

Mielőtt problémánk mélyére hatolnánk, egy igen fontos megállapítást kell tennünk. Azt, hogy a protestantizmuson elsősorban a Kálvin által beindított szellemi áramlatot kell értenünk. Ugyanis Luther mozgalma annyira német és annyira arisztokratikus volt, hogy ezért egyfelől nem lehetett világmozgalom, másfelől nem tudta kielégíteni az ujkor demokratikus-polgári törekvéseit. A protestantizmus igazi kifejezője és par excellence példaképe Kálvin, akiben együtt van az ujkornak egész bölcsessége és praktikus magatartása. Így lett ő az ujkor két vezető népének, az angolszásznak és és a skótnak a prófétájává s általuk rányomta bélyegét a mai világ egész berendezkedésére.

Azt gondolhatná valaki, hogy most már problémánk gyökere-nél vagyunk s itt a kiindulópont, ahonnan bejárhatjuk az egész kérdés területét. Azonban nem így áll a dolog. A XVI. század s az utána következő századok története egymagában nem adja ke-

zünkbe a szükséges fonalat, amelynek segítségével eltájékozhatunk a kálvinizmus és az unitárizmus világfelfogásának bonyolult térképén. Ahhoz, hogy ezt valójában megérthessük, a kérdés történetét, geneziséét kell ismernünk. S ez a történet magán Krisztuson is tul vezet a zsidó nép ősi századaiba.

Akármilyen különösnek látszik, a protestáns és unitárius világfelfogás harca ott dul az ószövetség lapjain s a harc azóta is folytatódik változó szerencsével mind a mai napig.

Kezdjük ott, hogy Jeruzsálemet elfoglalta Kr. e. 586-ban a babiloni hadsereg s ezzel a zsidó nép minden álma rombadőlt. Ézsaiás a nagy próféta Kr. e. VIII. században még azt jövendőlte, hogy a zsidó népnek Messiás fog küldetni, aki alatt az egész világ egy nagy táborba egyesül, minden ellenét kiegyenlítődik s minden háboru megszűnik. A vérengző állatok megszelidülnek s füvet legelnek, az emberiség egyetlen főnek: a Békesség Fejedelmének uralma alá kerül s az ő uralmának nem lesz soha vége, Isten állandóan az ő népével, az egész emberiséggel együtt marad, bűn, rosszaság a földön nem lesz többé. Nevezzük e gyönyürűsleges szép életeszményt *univerzalizmusnak*, mivel ható sugara az egész teremtett világra kiterjed.

Ebbe a fenkölt felfogásba ütött bele hatalmas öklével a babiloni birodalom. A zsidó nép fogságba vitetett s szinte belepesztult az idegen rabságba. A zsidó nép gyönyürü prófétái álmából fölébredt s ettől az időtől kezdve valami józan realitás-érzék kezdett kifejlődni az addig álmodozó népben. A próféták lassan elhallgatnak, álm-költőkre, illuzionistákra többé szükség nincs, de annál többre kezdik becsülni azokat, akik a zsidófajt a maga vértisztaságában elkülönözik az összes többi fajoktól s a zsidók Istenét: Jehovát a többi istenek felett uralkodó zsidó Istennek fogják fel. A Messiás el fog jönni, de nem a békesség fejedelme lesz, hanem a háborué. Feladata a zsidó nép megszabadítása az idegen rablánctól s uralkodóvá tétele az összes többi népeken. Az uj hitet a papok ápolják, akiknek világi vetülete, mintegy actio judaicája a farizeusoknak nevezett zártkörü társaság. Amint a zsidó nép elkülönült a többi néptől, ugy különült el a farizeus a többi zsidótól. S ettől az időtől kezdve a fajtisztaság, a törvénytisztaság lett a jelszó s ennek a nevében megvetés és kirekesztés alá került mindenki, aki nem zsidó, vagy aki nem farizeus. Ez a makacs kizárólagosság lett

az új fogságutáni zsidóság eszménye és kifejezője a fogság utáni néhány bibliai irat, mint pl.: Ezsdrás, Nehemiás, Eszter könyve, amely a zsidó fajbiológizmusnak, a zsidó hitlerizmusnak, vagy az árja paragrafus mintájára mondjuk a zsidó paragrafusnak kódexe. Azonban még többet is hozott létre ez az új szellem, amikor megalkotta a zsidó írástudók, a rabbik mondásaiból az új felfogásnak megfelelő új szent könyvet: a Talmudot, amely a legkiáltóbb el-
lentétben áll a Biblia univerzalizmusával, amennyiben ez a könyv a késői zsidóság elkülönöző és önző világfelfogásának a hirdetője. Nevezzük ezt az új életeszmenyt *partikularizmusnak*, mivel hatóságára kizárólag *egy népre* s e nép határain belül egy osztályra terjed ki.

Ennek a nemzeti szűkkeblűségnek s főleg ennek a farizeusi elkülönülésnek lett világgraszoló ellenségévé Jézus Krisztus. Ézsaiás próféta volt a kedvence s a názáreti zsinagógában az ő irását olvasta rá a saját életére s magát a mindenek Messiásának tartotta. Együtt étkezett vámszedőkkel és bűnösökkel, mert a betegeknek volt szükségük az ő személyére. A farizeusok megszólták miatta, mert hisz a szemükben a vámszedő római bérenc volt s ezért a zsidó fajtiszták undok ellenséget láttak benne. De Jézus ezzel mit sem törődött. Az egyik vámszedőt tanítványának hívta el, a másikonál ebédre volt hivatalos és ki tudja még hánynál tett látogatást és vérig sértette ezzel a farizeusi társadalmat. S mikor mindez még nem volt elég, hogy a farizeusi világfelfogás iránt kitűnjék szívből jövő, mély megvetése, egy napon kötélkorbácsot ragadott s végigvert az egész különködő társaságon s így oktatta őket arra, hogy az önzésen túl fénylő magasságban ragyog az ő tiszta, szent, mindeneket szívébe fogadó nagy lelke. Egy ilyen életnek természetes vége volt a kereszt. A talmudista zsidó ujjonghatott, hogy saját jobbik éneje az Ézsaiás lelkének megszállottja, a mindeneknél nagyobb próféta ott vonaglik a keresztfán. Így bukott el az univerzalizmus, a megálmódott szép embertestvériség gondolata a közönséges, földhöz tapadt, farizeusi, gyűlölköző partikularizmussal szemben.

Ha Isten nem gondoskodik valamiképen a jézusi egyetemes emberszeretet gondolatának fennmaradásáról, bizony nehéz helyzetbe került volna az új eszmény. A gondoskodást egy Saul nevű rabbinövendék, egy igazi vérbeli farizeus képviselte. Megtérése azért

nagyjelentőségű, mert egy farizeus tért meg, egy magát elkülönöző, Jézust szivből gyűlölő, önző lélek. A faji önzést s a farizeusi rövidlátást egyetemes szeretet s nagy odaadás váltotta fel szivében. De akármennyire is Jezusé akart lenni megtérése után, egy dologban farizeus maradt mindörökre. Azokról, akik mást hirdettek, mint ő hirdetett, azt mondta, hogy azok átkozottak s azokat ki kell taszítani az egyházból. S tette ezt akkor, amikor pedig nem is ismerte Jézus tanítását, tette azt akkor, amikor Jézus tanításával szemben egy egész más világot hozott be a kereszténységbe, egy olyan világot, amely sok tekintetben rokon volt a farizeusi gondolattal. Nem mindenki jut üdvösségre -- tanította Pál — hanem csak az, akit Isten erre kiválasztott. A fazekas egyik edényt méltóságra, másik edényt gyalázatra készíti. Így az Isten is. Egyik ember üdvözülni fog, az, amelyikről Isten ezt elhatározta, a másik a kárhozatra fog menni, az, amelyikkel Isten az örök tűz irtózatában akarja megdicsőíteni önmagát. Mert minden, de minden Istent dicsőíti e földön. A kiválasztottak az ő dicsőségükben éppen úgy, mint a szálnalmas esesettek az ő pusztulásukban. Kiválasztottak, üdvösségre eltettek az egyik oldalon és pusztulásra szánt tömeg, massa perditionis a másikon: milyen irtózatot kegyetlen elmentét, a farizeusi világnézetnek egyenes öröksége. Csakhogy most többé nem egy fajta öltözik a választottság színeibe s nem egy fajta nézi le kegyetlen göggel a többi fajtát, hanem egy kis vallási közösség, a császári kor kereszténysége néz felülről mindenki mást a világon. Igaz, hogy ez a kizárólagosság végül győzelmet jelentett ennek a vallási társaságnak, de hála Istennek ugyanakkor meg is feledkezett korábbi magatartásáról. Elfelejtette a páli kizárólagosságot, a farizeusi gögöt az őt befogadó római és görög világgal szemben, de annál inkább érezte azt azokkal, akik később ellene mondtak: az eretnekekkel.

Az ugynevezett középkor amennyire lehetett az univerzalizmus jegyében folyt le, ha az emberiség körét a keresztény világra korlátozzuk s azon túl egyenlőre látni nem akarunk. A legalsó társadalmi osztályok óriásit lépnek felfelé: rabszolgából jobbágy lesz, az állatból ember. Az alsó néposztály többé nem halhizlalásra alkalmas takarmány, amelyet minden további nélkül lehet feldarabolni és halastóba szórni, hanem üdvösségre szánt ember, akinek a sorsa ugyan nem fényes itt a földön, de Isten előtt egyenlő elbírálás alá

esik a földesurral. Egyetemes az üdv, mindenki számára el van készítve, csak fel kell használni az egyháztól előírt eszközöket, amelyekkel az üdvösség *mindenki* számára megszerezhető. Nincsenek tehát kiválasztottak és elesettek, mindenki maga fogadja el az Isten által nyújtott üdvöt, vagy utasítja el azt. Ez a középkor nagy univerzalizmusa, amelynek bármennyire kasztszerű a társadalmi berendezése, egyet sohasem felejt, hogy végeredményben mindannyian Istennek üdvösségre teremtett gyermekei vagyunk.

Ez a világfelfogás nem a Pálé, habár primitívsége miatt nem is teljesen a Jézusé. De a Jézus által hirdetett univerzalizmushoz a görög bölcselet tanulmányozásának segítségével sokkal közelebb tudott jutni a középkori kereszténység, mint korunk, amely pedig oly sokszor szeret egyetemes emberi u. n. demokratikus világszemlélettel dicsekedni.

Talán egészen természetesnek látszik, hogy a középkori társadalommal szembenálló s a kor végén a feudális társadalom szétzülése és bukása után mindinkább feltörekvő polgári osztály egy olyan világot akart létrehozni, amelyben ő a gerinc, ő a kiválasztott, ő az új törekvéseket hordozó osztály. Hasonló ez ahhoz, mint amikor Marx hirdeti, hogy a XX. században a világot a proletár osztály van hivatva ujjaalkotni. Egyébként is, de különösen az osztályuralom szektárius gondolatában a polgári és proletárosztály felfogásmódja sokkal inkább összevág, mint sem azt sokan gondolni mernék.

Az új osztályuralmi gondolat hatalmas harcot kezdett a középkor univerzalizmusával szemben. Ez a középkori társadalmi rend, minden jóakarata mellett is tökéletlen volt s ezért könnyen ki lehetett kezdeni, de akik kikezdték, egyáltalán nem azért tették, hogy egy tökéletesebb szociális rendet valósítsanak meg. A polgárosztály az egyenlősítés ürügye alatt aláasta az agrárosztály tekintélyét, de már a hasznavethetlenné vált agrárproletárból csak városi proletárt tudott csinálni, amely ép olyan elégedetlen volt, ha ugyan nem elégedetlenebb, mint a földön maradó. Az új vezetők könyvben, röpiratokban kigunyolták a középkor mély erkölcsi alapokon nyugvó céhrendszerét, amely igaz, hogy elavult már és a tehetségnek nem nyitott utat — de amely mégis csak tisztas rendbe foglalta az emberi társadalmat. Mert hiába, az ember lelkébe kitörülhetetlenül bele van írva az, hogy a lélek értéke és képessége szerint kell az emberi társadalomnak rétegeződnie, nem pedig külszin, összeharácsolt

vagyon vagy más üres csillogás szerint. Nos a középkorban megvolt a becsületes törekvés, hogy belső érték szerint hozza létre a társadalmi hierarchiát. Az új vezetők ezt ásták alá, mert ez nem kedvezett az emberi ösztönök alsóbbrendű világának. Fel kellett szabadítani az ösztönöket, hadd éljék ki magukat tetszés szerint. Aki erősebb, raboljon többet, aki eszesebb igázza le a többi s jöjjön létre az ösztönök szabad versenye alapján egy új uralom, a pénznek rabszolgatartó plutokráciája. Az új világ demokratikus, hogy szabadulhasson az értékek arisztokratikus uralmától. Az újkor egyenlőséget hirdet, hogy az alsóbbrendű ösztöneinek élő, ragadozó emberállat is belekerülhessen az uralomért küzdők táborába. Az új ember lerázza magáról az egész középkori erkölcsöt, mint kényelmetlen, akadályozó ruhát és magára veszi az új erkölcsöt, amelynek egyetlen tétele van, de ez irtózatossá sullyal nehezedik rá. Szerzz pénzt és a pénz által uralkodj a világban.

A pénzt minden kor és minden ember értékelte, mint eszközt, amellyel az ember anyagi szükségleteit fedezheti. A középkor emberei közt éppen úgy találunk jó gazdákat, mint a mai nap s a pénzzel bánni tudás az erkölcsi alapon álló embernek mindig kiváló tulajdonsága marad. Az új kor polgári osztályánál azonban nem erről van szó. Hanem arról, hogy egyes embereknek, a kiválasztottaknak, az igazi polgároknak *hivatása* a pénzcsinálás. Nem hedonista, élvhajhász ez a mindenáron való pénzkeresés, annál sokkal több: önmagát megtagadó, saját jobbik énjét feláldozó, transzcendens törekvés, amely arra irányul, hogy az új eszmény: a pénzcsinálás eszménye betöltsék. Az, akinek ez sikerül, arra mosolyog az új isten: a Moloch bálvány. Az kegyelembefogadott, kiválasztott polgár, akinek hivatása, hogy a földön uralkodjék az új isten nevében. Hangsúlyoznunk kell azt, hogy ez az új pénzszerzési vágy egyáltalán nem a keleti kényurak utálatos mohósága, ez sokkal inkább etika, élethivatás, amely óriási teherként nehezedik az új pénz-vallás hívőire. A polgár vallásossága álvallásosság, istene álisten, de ez nem von le semmit az önátadás komolyságából, vagy komorságából, amellyel az igazi vallások hívői szoktak eszményeikhez ragaszkodni. Gondoljunk csak a nagy unitárius író: Dickens karácsonyi énekére, amelynek főhőse Scrooge még a karácsonyi szentestét is irodája magányában tölti, hogy a pénzcsinálás komor szenvedelmének élhessen. A hozzá betérő, adománygyűjtő jótékony-

sági urakat kiutasítja üzletéből, mert ő nem ért a szegénység problémájához s a szegénység ügye, vagyis — polgári nyelven szólva — a hitvány hitetlenek ügye őt nem érdekli. „Teljesen elegendő, ha ért az ember a saját dolgához és nem avatkozik mások dolgába. Engem a dolgom *állandóan* elfoglal. Jó mulatást Uraim!” Ezekkel a szavakkal dobja ki a szegények, vagyis a hitetlenek követét a Scrooge és Marley cég egyetlen élő beltagja, az elválasztott hívő, a polgárl álisten mogorva aszkétája.

A Scrooge-ok által képviselt új társadalmi rendnek meg van a hierarchiája és arisztokráciája, hisz e fogalmak s azok gyakorlati megvalósulása nélkül az ember nem élhet. Csakhogy az új társadalmi létrát, annak fokozatait a pénzvagyon nagysága szabja meg. Demokrácia csak addig kellett, amíg létre nem jött az új arisztokrácia: a pénznek álarisztokráciája. Franklin Benjaminszék az apja állandóan ezt a salomoni mondást hajtogatta fia előtt: „Láttál-e az ő dolgaiban szorgalmas embert? A királyok előtt állandó, nem marad meg az alsó rendűek közt.” (Példab. 22. r. 29.) Az angol szöveg a „dolgai” szó helyett „business“-t, a német „Geschäft“-et mond.¹ Tehát a szorgalmas, takarékos, pénzcsináló kereskedő, a sívár Scrooge a királyok elé teendő az új értékelmélet szerint. Nagyon téved az, aki azt hiszi, hogy a polgári demokrácia a szellem jogát tette társadalmi törvénné. Egyáltalán nem! Ez a legnagyobb tévedés, amit elkövethetünk s a legnagyobb ámitás, amelyet az új ember, a polgár azért terjesztett, hogy a szellemi arisztokrácia társadalmi rendjét a maga részére megnyergelje és azok támogatását a maga szürke, de veszélyes életfelfogása számára megnyerje.

Ez az aszottlelkű, kesernyés és mogorva polgári világ szerette volna az egész szellemi életet a maga képére és hasonlatosságára átalakítani s bizonyos területeken sikerült is. Legelsősorban a tudományban, ahol a hősies lendületű metafizikát teljesen kiszorította. Sikerült az erkölcs terén, ahol a szent helyét felváltotta a társadalmilag hasznos ember. Sikerült a művészetek egy-egy ágában pl.: az irodalomban, ahol Dante isteni színjátékát Zolának emberi alacsonyosságai váltották fel. Legkevésbé sikerült a zenében, ezt még a polgári kor lapossága sem tudta az egek magasságából lecsalni, csupán

¹ Lásd Weber M.: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme (Bp. 1923.), 31 lap.

csak az utóbbi években. De ez rövid periódus, amelyet nemsokára megint a Mozartok, Haydnok és Chopinok isteni galériája fog felváltani.

Nos és mi történt az emberi lélek legmélyebb megnyilatkozásának: a vallásnak területén? Vajjon e téren maradt minden változatlanul? Ez szinte elképzelhetetlen, hiszen minden új szellemi áramlat igyekszik az emberi lélek egész területét hatalmába keríteni! Nos a vallás terén is megtörtént a nagy változás. Luther merész német kísérlete után *Kálvin hozta létre azt az új vallási formát, amely az ujkor emberének lelki alkatához volt szabva.* A polgári osztály magát kiválasztott osztálynak tartotta. Hivatása egy nagy kiváltság ápolása és ébrentartása, amelyhez csak ő ért, a többi osztályok kívül rekedtek a korláton. Ennek a polgári elhivatás-gondolatnak kitünően megfelelt Pál apostol teológiája, a farizeusi partikulárizmus egyházas átalakítása: a kiválasztottak különállásának és dicsőségének hatalmas erejű igehirdetése. Ezt a páli tant eleveníti fel Kálvin s ezért *a predesztináció tana a protestantizmus legjellemzőbb és legcsalhatatlanabb ismertetőjele.* Joggal ragaszkodtak hozzá annyi megpróbáltatás közben a kálvinista hívők és lelki vezetőik, mert mihelyt a predesztináció tana elesik, vele együtt esik az egész protestáns szellemi világ is. Ezért mondta Luther, hogy az ujszövetség legragyogóbb része a rómaiakhoz írt páli levél és ezért tartotta érdemesnek századunk neokalvinizmusának nagy vezére Karl Barth a római levélről egy egész külön könyvet írni, amely ma már világhírűvé lett.

Mi a predesztináció tanának lényege? Az, hogy minden ember rossznak születik s a rosszság éppennyug hozzátartozik az ember nivoltáéhoz, mint pl. a bőre, amiből ki nem bujhat. A rosszság következménye az örök kárhozát. De Isten egyeseken, akiket a világ teremtésekor már kiválasztott, megkönyörül és ezek az üdvösségre jutnak. Lényegileg ezek sem változnak meg s nem saját megtérésük által üdvözülnek, hanem tisztán Isten ingyen való kegyelméből. Az ilyen kiválasztottaknak Isten azt a hivatást adja a földön, hogy a jót, főleg a társadalmi életre jó és hasznos dolgokat megvalósítsák. Tehát egy kifelé irányuló új célt kapnak az elhivatottak: *a munkát, az állandó szakadatlan munkát.* Ezáltal a munkának egészen külön hely jut az új világ etikájában. Feleslegessé válik az ember befeléfordulása, a szemlélődés s a szemlélőd-

dés utján való belső tökéletesedés, mivel ez — az új felfogás szerint — ugyis lehetetlen. Az emberi lélek teljesen kifelé fordul, teljesen a hasznos munka sikerével méri az emberi élet értékét és ezzel létrehoz egy oly hajszolt, örökké tevékeny, de csak kifelé tevékeny életformát, amely végül is a mai nyugtalan, idegbomlasztó, mondhatnám örületes tempóhoz vezet, amelyben többé semmi helye nincs a saját lelkünk gondozásának. Ez csak aféle luxus a mai autóvezetők és taxisoffőrök világában, még pedig a haszontalan emberek, a rajongók, a szentek és a költők henye ábrándozása. Ime idevezetett a kiválasztottságról és a kiválasztottak munkájáról szóló „nagyszerű” ujkori kálvinista tanítás!

De kik az elhivottak? kérdezheti valaki, mint ahogy sokan zaklatták e kérdéssel a hívek közül abban az időben a kálvinista lelkészeket is. Azt nem lehet tudni, de állandóan hinni kell, hogy Isten engem is, téged is elhivott. S aki ebben a hitében minden kétségeskedés nélkül állhatatosan az utolsó percéig megmarad, az bizonyára üdvözülni is fog. De mit csináljon az ember, ha jön a kétség? Küzdjön ellene, mint az ördög kísértésével szemben és legyen állandóan elfoglalva a hivatásbeli munkájával, mert akkor a kétségnek nem lesz ideje lelkébe lopózkodni. Ismét csak a kifelé irányuló munka van ajánlva egyetlen orvosszerűl. Ez már a második nyomós ok arra, hogy a kiválasztott ember hasznos munkát végezzen és állandóan dolgozzon.¹

A kálvinista gondolat tovább nem feszegethette és nem építhette ezt a kérdést annak a veszélye nélkül, hogy teljesen kiszolgáltatja magát egy társadalmi osztálynak: a polgárságnak. De ez nem akadályozta meg a polgárságot abban, hogy a maga vélt hivatását: a pénzcsinálást ne találja igazoltnak és a pénzcsinálás terén elért sikereit a kegyelemből való kiválasztás jelének. Hiszen a pénzszerzés számára elhivatás volt, amellyel véleménye szerint új és jobb társadalmat hozott létre és egyben hatalmas munka, amelyet önmegtágadóan végzett s amely alkalmas volt a kételkedés hangjainak elnémítására.

Nem mondjuk és nem is állíthatjuk, hogy a kapitalizmus egészen a mai napig megtartotta tételeinek vallásos igazolását. De akkor, amikor megszületett, buzgón kereste azt, hiszen a világ nem

¹ Lásd; Weber M.; i. m. 71. lap.

volt annyira hitetlen, hogy isteni igazolás nélkül bármely társadalmi osztály merészelt volna élni és dolgozni. Természetesen a kapitalizmus ma már megöregedett és igazán nem érzi szükségét szellemi, vallásos önigazolásának. Ma már csak a pénzeszsák maradt vissza s egy tőle nagyrészt elhajított szellemi fegyvertár, amely keresve keresi létének értelmét és fennmaradásának lehetőségét.

Korunkban ismét kérdéssé válik a régi téma: *a polgári partikularizmus és a szociális jellegű univerzalizmus közt kell választani a világnak* s ennek a választásnak láza gyötri ma az egész emberiséget. Napról-napra világosabbá válik, hogy az ujkori polgári eszme nagyon téves és nagyon ártalmas erkölcsi alapokon nyugodott. Ez az eszme végül is oda vezetett, ahol milliók jaja és átká kinozza a főnálló társadalmi rend fülét és egy megriadt középosztály keresi az új rend erkölcsi alapjait, amellyel megválthatja a szenvedők nyomoruságát, testi-lelki elesettségét. A mai kor szabadítás és megváltás után kiált és keresi azokat a vallási formákat, amelyek az új törekvésekre ráütik a szellemi, vallásos igazolás bélyegét, mert anélkül soha senki nem mert elindulni új utra és nem fog merni sohasem, míg ember lesz a föld hátán. Így következik ez az ember metatizikai alkatából.

Napjainkban két társadalmi osztály küzd az emberiség, vagy jobban mondva a nemzetek megújulásáért. A fontosabbik tényező a szellemi kérdésekkel foglalkozó középosztály, amelyet csak egy ideig tudott lenyűgözve tartani a polgárság, végül is nagy szellemi erőfeszítéssel, a kötelek széttépésével leszakította magát a cölöpről, ahova nemes szép lelkét kipányválták. Ma ez az osztály jár az élen s mindenütt hirdeti, hogy nem egy osztály jól tartása a milliók feladata, hanem *a nemzet felemelése, a milliók jobb és emberibb sorshoz juttatása a főcél*, amelyet a hatalom birtokosainak szem előtt kell tartaniok. Életünk a millióké! kiáltják az új világ hősei a kismiszetteket és a jóllakottak felé egyaránt, amazoknál odaadó szeretetet, emezeknél keserű gyűlöletet és undok rágalomhadjáratot váltva ki maguk iránt. A milliók felé forduló mérhetetlen szeretet a jellemző vonása ma minden kilengése ellenére az új nacionalizmusnak is, amely korántsem azonos a polgárság önző, kizsákmányoló, u. n. nemzeti gondolatával, hanem azonos azzal a mély könyörülettel, amelynek szíve esik meg a tömegeken, mert olyanok, mint a pásztor nélkül való juhok, mint a lepuffantásra szánt mezei vadak.

Ez a nagy könyörület a mai középosztály legszentebb érzelme és feladata, mert csak ezzel lehet a szétvert, széthullott tömegeket a tudatlanság jármából, a betegségek fertőzötéből, a nyomoruság tengermélységéből kiemelni.

A középosztályon kívül ott állanak a milliók is, küzdvén életük felemeléséért. De ebben a harcban, amelyet folytattak és folytatnak, mennyi eltévelyedésnek vannak kitéve! És ez nem is csoda. A tudatlanság könnyen felül az olyan együgyű elméleteknek, mint a marxizmus, a mai nyomor borzalma könnyen vezeti a szegény meggyötörtet olyan utakra, ahol vele legmélyebb érzelmeit: a nemzeti és vallásos eszmét vagy érzést tagadtatják meg s még könnyebben esik ugyanabba a hibába, amelyben elnyomója, a polgári világ leledzett, t. i. az anyagi jólét minderekek fölé való helyezésébe és ennek istenként való imádásába. De ma már a tömegek is ébrednek, mert új életre kellő őket az a szeretethullám, amely a középosztályból indul feléjük. Az ember, akármilyen elrugaszkodott legyen is, *egy* nyelven ért s ez a nyelv az emberek és angyalok nyelvénél is zengőbb szeretet. Ez nyitja ki ma milliók szemét s ezek boldogan kiáltanak fel: „Hát mégsem vagyok utolsó, hát mégis törődnek velem, hát mégsem csak vágóhídra szánt áldozati barom vagyok a kapitalizmus oltárán, hanem ember, szeretettel körülvelt, többre hivatott ember“.

Ime, ez az eljövendő kor nagy titka, a kulcs, amely sziveket nyit azok számára, akik nyitni tudnak. A világot ma egy óriási szeretethullám járja át és a társadalmi összefogás nagy kozmikus öröme tartja szent remegésben a népeket és nemzeteket. Vajjon hol találják meg az új idők vezetérei és főleg a vezetésre hivatott, szellemies középosztály azokat a szent eszméket, amelyek az új világnézetet isteni pecséttel látják el? Hol másutt, mint az evangélium hősénél, a szeretet teljességénél, a názáreti Embernél. Jézus evangéliuma ma olyan új, mintha most született volna e világra.

Nekünk, unitáriusoknak ezt az evangéliumot kell hangsúlyoznunk, ha a mai és a jövő ember nyelvén akarunk beszélni. Nem azt az agyongyötört, dogmákkal elégtelenített, Pál által kiforgatott kereszténységet kell hirdetnünk, amelyet ugyan a többiek utontúfélen kínálnak, de amelyre nagyon keveset ad a mai ember, hanem azt az evangéliumot, amelynek egyetlen tétele a mindeneget átfogó nagy Szeretet. Jól értsük meg: amikor szeretetről beszélünk,

nem erkölcstani elvről van szó, hanem a legmélyebb metafizikai valóságról. Aki Jézusban minden dogmai avatagság nélkül elmerül, az egyszerre csak megérzi, hogy ez a világ egy nagy Szív, amely a szeretettől dobog és én, az ember e szívtől szívet örököltem, amely boldogan felel a hívó szóra: szeretek Uram, szeretek, szeretek. Ime örökséget kaptam, amelyet senki el nem vehet tőlem, amíg én ki nem dobom lelkemből és gyűlölettel nem helyettesítem azt. Ime ajándékot kaptam bölcsőmbé születésemkor, amely hozzám tartozik elidegeníthetetlenül, mint a Szív, amely mellkasom közepén él és dobog. Nem születéle eleve rossznak, nem vagy a bűnök ruhájába levetkőzhetetlenül öltöztetve. Szabadságra hív az Isten, a szeretetnek nagy szabadságára, ahol a bűnnek, a gyűlöletnek ártó hatalmai elveszítették erejüket. *Ezt hirdeti Jézus nyomán az unitárius evangélium is.* Számunkra nem a hit az egyedül üdvözítő valóság és nem is a legnagyobb dolog. „A hit a tökéletesség kezdete, a szeretet a legmagasabb foka” hirdeti Dávid Ferenc. S különösen távol áll főlünk az a hit, amely folyton gyötri az egyént, hogy vajjon az ő hitéért befedeztetett-e az ő büne, amely kiírthatatlanul hozzá tartozik s amely befedezés nélkül ő az örök gyötrelmek martaléka lesz. Nem ez a mi főproblémánk! Mi a szeretetnek roppant áramát érezzük átfolylni egész lényünkön, mikor Istenre, az ő Krisztusára és Jézus Krisztus testvéreire, a szeretet edényeire: az emberekre tekintünk. „Ha valamit ragaszkodóan szeretek s tudom, hogy én is szerettetem, egészen *azé* vagyok, odavisz, ahová akar. A szeretet természete, hogy belső megnyílik az előtt, akit szeretsz, minden akaratod benne él, mindenestől tetszik neked. A szeretet Krisztussal egyesít, betölt, tökéletesít. Nézd és szeresd őt, Krisztust, aki ilyenek mutatta magát, hogy szeretheted mint testvéredet, mint szószólódat Isten előtt.” Igy írja Dávid Ferenc, majd egy másik helyen ezt olvashatjuk ugyancsak őtőle: „A szeretet végcél, üdv forrása, Isten szeretete mihozzánk. A szeretet Isten s az Isten szeretet, mely a szentléleknek mintegy beléknömlése által minket fölgylaszt... Miért mondatik Isten inkább szeretetnek, mint hitnek? Mert az isteni természet tulajdonsága nem a hívés, hanem a szeretet...”

Ime a szeretet beléknömlése által mi Istennek fiai vagyunk, mindannyian kik e földön élünk. A legelvetemültebb, a legrosszabb ember szívét is meg lehet indítani a szeretet cselekedeteivel s ez a

kezeség arról, hogy nem vezett el a földön a leghitványabb sem, mert az isteni szeretet keresi azt és majdan meg is találja azt. *Az unitárius evangéliumnak a jóságba, a szeretetbe vetett hite az, amire oly nagy szüksége van e világnak, ha törekvéseinek vallásos megszentelését keresi.* Ez egy új univerzalizmus, egy új középkor, amely megszabadult és megszabadít az elmúlt középkor farizeusi eretneküldözéseitől és borzalmas átkaitól, de még inkább megszabadít az u. n. újkor polgári önzésétől, sivár lelkeségétől, öngyötrő sötét vallásosságától, amely már el is vezett mint sekély ér a sivatag puszta homokjában.

Nekünk nincs predestinációs borzadályunk, nekünk nincs a saját bűnös lényegünkbe elmerülő köldöknézésünk, de éreznünk kell, ha ugyan a jézusi evangélium átjárt bennünket, hogy talentumokat kaptunk Istentől: elsősorban a szeretet talentumát, amely ugy gyarapszik, ha minél bőségesebben szórjuk világgá. És ha vétkeztünk, ha rendeltetésünket nem teljesítettük, ha gyűlöködünk, van, aki megbocsát: a szeretet égi Atyja, aki tudja, hogy csak egy ideig lehet elkóborolni az atyai háztól, mert a szeretet melege édesebb mindennél és visszahoz egyéneket és nemzeteket a közös tüzhelyhez: az Atya szívéhez.

Nos ez a mindeneket átjáró szeretet, az emberi jóságba, a lelki tökéletesedésbe, a szeretet megvalósulásába vetett nagy hit az unitárius evangélium százados öröksége, amelyet magától Jézustól örökölt, de amelynek kifejtése csak az elkövetkezendő századok feladata. Igen ez így van: Jézushoz annál inkább közeledünk, minél jobban távolodunk tőle időben. Most van az óra, a teljesség órája, amikor az emberiség ismét egy lépést tehet az ő örökség evangéliuma felé.

Ennek a lépésnek megtételére és az evangélium szerint való járásnak megtanítására van hivatva az egész világon a szellemi kérdésekkel foglalkozó középosztály. Mint anya a gyermekét tanítja járni, úgy kell a megújított vezető rétegnek egész nemzeteket jártatni. Ez a jövő feladata. A mai kísérletek még csak a kezdet kezdetét jelentik csupán. Sokhelyt még nem látják az új világ felépítéséhez szükséges evangélium nagy és sorsdöntő szerepét. Ma még sok helyt csak emberi eszközökkel próbálkoznak s csak munka közben fognak rájönni arra, hogy az ember metafizikai, azaz vallási alap nélkül nem érhet el a világon semmit sem.

Az új vallási eszmének azonban nemcsak a társadalom számára vannak mondanivalói, hanem az egyén számára is. Az unitárizmus akkor, amikor világszemléletének központjába az Isten mellé a jóra képes embert állította, kimondta azt is, hogy e földön *a legnagyobb érték a lélek szellemisége, amelyet művelni az ember legfőbb hivatása*. Míg a protestantizmus, majd a kapitalizmus a munkát tette értékelésének alapjává s mindenkit azzal mért, hogy milyen és mennyi hasznos munkát végez az egyén az emberi társadalom szempontjából, addig az új vallási eszme, az új unitárius jellegű középkor szakítani fog ezzel a protestáns felfogással. Ma már jól látjuk, hogy a sok gépcsinálásban és a sok pénzolvasásban hatalmasra megnőtt az ember keze, de összezsugorodott a szive és összeaszott a lelke. Ma már gyárakban és hivatalokban, reggeltől estig, vagy késő éjszakáig robotol az agyaglábú és vaszivű homunkulus, az ujjkor visszataszító, szörnyű csodája. De hol van *az ember*, aki lelkére is gondol, hol van az ember, aki a túlközlő kocsiszörnyek ordító lármáját túl tudná kiáltani szívének véres kiáltásával, amely ezt harsogja: én ember akarok lenni, ember, aki olvas, aki ír, aki zenét hallgat s akinek ismét van ideje önmagába mélyedésre: *a vallásos szemlélődő élet gyakorlására*... Ezek az új emberek, ezek az új lélekembriók már csiráznak, már fejlődnek, holnap megszületnek, azután sirni kezdenek, hogy holnapután, mikor mi már talán túl leszünk a földi téreken, hangosan hirdessék a világnak: Az Ur megújította a föld színét s létrejött az új csoda, *az egész ember*, akinek van ideje munkára, de van ideje lelki befeléfordulásra is.

Az új világban is lesznek értékkülönbségek és lesz létrázat is, amely az égit ér s az emberek szállnak fel s alá rajta s gyakorolják a hivatásukat: Istennek különböző mértékben való színelátását; azonban a létrafokon való magasabbra jutás nem a pénz-tárca tartalmától fog függeni, mint a kapitalizmus hamis lépcsőzetén, hanem egyedül attól, hogy ki mily szellemi talentummal jött e világra s hogy milyen odaadással igyekezett azt gyarapítani. *A szemlélődő élet* — munkával összekötve — *ismét visszanyeri a maga megbecsülését az új világban*. Ezért hangsúlyozzuk oly sokszor a biblia olvasásának szükségességét, mint a visszatérő valóságosság alapját. Sokan kifogásolják ezt, a biblia sok avult és ma már alig érthető része miatt. Ezen azonban segíteni lehet. Az aka-

dékoskodóknak azt mondjuk: ha valaha valaki szebb életet él, mint Jézus és ezt az életet valaki könyvben megírja, az elsők közt leszünk, kik az új életírást fogjuk ajánlani olvasásra az elmélkedő emberek számára.

Ezek azok az igazságok és ezek azok az új szempontok, amelyek az elkövetkezendő emberöltőkben fel fognak támadni. Lehet, hogy vannak közöttünk is, akik ebben kételkednek és lemondóan mosolyognak. De ez azokat, akik századok távlatán át néznek és az emberiség jövőjében hisznek és biznak, nem zavarja. Ezek az eszmék örök isteni igazságok, amelyeket ma elboríthat az éjszaka sötétsége, de hiába az éjféli erőlködése, mert az igazságok feltámadnak, mint hajnalban az örökké diadalmas fényes napkorong. Csak az a kérdés, hogy mennyi bukdácsolás, mennyi tévelygés, mennyi félrefogás után jön rá az ember az igazságokra. Mert a tévelygés szenvedést, az igazság felismerése pedig üdvösséget jelent.

Utóbbi időben mind gyakrabban visszatérő vízióm van: keresem, kutatom, hogy vajjon mi mai unitáriusok, a tiszta jézusi szellem kisszámú örökösei, vajjon mit fogunk tenni a célból, hogy ezt a folyamatot siettessük. Vajjon felismerjük-e hivatásunkat és bátor magatartással követjük-e az eljövendő kor hívó szózatát? Kétségtelen, hogy ehhez hősiesség magatartásra, kereszthordozó készségre volna szükség. Vajjon lesz-e bátorság bennünk, hogy akár az egész világgal szemben is felvegyük a harcot éppen e világ üdvösségéért és boldogulásáért. Nagy és nehéz kérdések, amelyekre ma még aligha lehet feleletet kapni. De ha egyszer igenlő lesz ez a válasz, akkor ujjongva zughat az ének: Győztél Te Hatalmas! a harcot magunkért folytattuk és Te veled vívtuk meg a Te országod, a Szeretet országának eljövételéért. Legyen áldott a Te szent neved mindörökké!

Iván László dr.

A lelkeszi szolgálat mai jelentése.

(Mureşköri lelkeszkörben tartott felolvasás.)

Sokszor elhangzik az a vád, hogy a papi osztály improduktív elem s csak fölösleges teherként a társadalmi élet számláján. Különösen a nagy világégés utáni koncertben vált érezhetőbbé ez a hang s a nyilván kiütköző disszonancia társadalmi köreinket egyelőre nem nagyon zavarja a műélvezetben. A durva anyagiasság jégmezőin, — hová az ürben vágató földgolyóbis tévedt a teremtés koronájával, — mindenki fedél alá kívánkozva, elsősorban önmagára gondol. Ma minden háznak megvan a maga egyéni és külön osztálygondja s a nagy közönségre ez egyszer közömbösen hat, hogy kiket ültettek a vádlottak padjára.

A józan belátás előtt szükségtelen hangoztatni, hogy itt nem rólunk, nem egy osztályról van szó. Épen a közömbös társadalom érdeke, a legimpozánsabb épület, az ember felépítésének szent ügye követeli meg, hogy a váddal nyíltan szembenézve elsősorban magunk között tisztázzuk a kérdést, milyen összefüggésben állhat a régi eszmény a mai idők lelkével.

Иъѣтѣ рѣѣ — állapította meg már egy félezredévvél Kr. e. Heraklitos. A létnek szakadatlan folyamában nincs megállás. Minden ömlik és változik, s ez az örök folyam a történelem gátjait egyáltalán nem respektálja. Módosulnak a hitvallások s módosul az egyházi szolgálat is. Változott viszonyok között a régi megkövült felfogással és szereposztással csak természetes, hogy a vádat igazoljuk s a haszontalan szolga szerepét töltjük be.

Helyezkedjünk magasabb álláspontra, vegyük úgy, mintha csak körülálló szemlélők és megfigyelők volnánk s idézzük magunk elé egy hétköznapi istentiszteletnek jól ismert lefolyását.

Adva van egy falusi templom, melyből a reformáció tulbuzgó-sága a művészetet számüzte s mely a poros, pókhálós, vagy épen lemállott falaival érthetően magyarázza, hogy még a jóízlésnek sincsen benne keresni valója. Reggeli harangszóra megjelennek a belső

emberek — ide értve a harangozót is — s az üres templomban tőle telhetően végzi mindenik a maga mesterségét. A köznek munkása innen szabadulva folytatja napi robotját, de az önmagára eszmélő lélek tisztán látja, hogy itt minden alszik s az egész templomi szolgálat fölött valami fojtó légkör, évszázados álom terjeszkedik. Hiszen igaz, hogy „olykor a jó Homerosz is szundikál“. De amit irt, az évezredekre szóló és kiható klasszikus munka volt.

A mi szolgálatunk is lehet a klasszicizmus régióit érintő, tökéletesebb munka, ha szakítunk a liturgusi varázslathoz fűzött ósdj felfogással s feladatainkat a mai idők nyelvén és szellemében fogalmazzuk meg, nem várva, hogy a jövő gyümölcse ölünkbe hulljon.

A rossz gazda örökösen az idővel bajlódik; a sikertelenség okát sohasem magában, mindig az időjárásban keresi. A bölcs tapasztalat azonban hamar felismeri, hogy az időjárást nem elég szidni, ahhoz alkalmazkodni kell.

A mai idők társadalmi tevékenységre utalnak, s e téren fokozott éberséget kérnek számon tőlünk. Figyelmünket nem kerülheti el semmi olyan körülmény, ami vallási és nemzeti értékcsökkenést, vagy gyarapodást mutat népi életünkben. Nekem szívügyet képez s komoly gondot ad az a tény, hogy népesedési mérlegünk csak veszteségről vagy legjobb esetben stagnálásról számol be évről-évre. Én ezt nem tudom magamban azzal a rideg megállapítással elintézni, hogy a fehér faj kulturájával együtt kiveszőben van. A rossz máju vigyorgásra pedig, hogy egy pap, mit tud ezen segíteni, egy példával felelek. 1934 végén azon tűnődve, hogy olyan népes gyülekezetben, mint az enyém, mi okozhatja a lélekszám visszamaradását, rájöttem a megdöbbenően egyszerű magyarázatra. Egy szomszédos mezősegi faluban kifogástalan orvosi műszerekkel dolgozik egy szülésznő, akit anyaság elé néző hiveim tömegesen kerestek föl. Sajnos, ez nem helyi tünet, a népnymor másutt is segítségére van annak a titkos kéznek, még az életforrását ilyen eszközökkel is igyekszik végérvényesen elzárni.

Más út nem volt számomra: következő újévi beszédemben az ilyenkor szokásos telt ház elé vetítettem az ókori kegyetlen görög anyának a képét, ki érzéketlenül nézte, hogy az életre alkalmatlan gyermekét egy magas hegy ormáról a mélységbe lökjkék. Mennyivel visszataszítóbb — hirdettem — annak a mai anyának a képe, ki a társadalomnak meg nem született, talán kiváló, hasznos tagját

engedi bűnös úton megsemmisíteni. Ez a cselekedet megbocsáthatatlan, semmivel sem menthető, a legsötétebb bűn s a faj életjogát eljátszó, az ellenfélnek kezére játszó, hűtlen árulás bélyegét hordja magán. Gyilkosság és öngyilkosság egyszerre.

Nem áltatom magamat azzal, hogy a mostani feltűnő népeségi szaporulat egyh. községemben egyenesen fellépésem következménye, (kevés volt a halálozás) de az a tény, hogy a görög anyánál kegyetlenebb anya képe mélyen belevésődött a lelkekbe, belement a köztudatba a „nemzeti nagylét gyásztemetőjét“ felidéző sötét árulás s ma a titkos műveletet megbélyegzőbbnek tartják. Az is megnyugtató tény, hogy a múlt év folyamán megáldott ujházias nők eddigelé majd kivétel nélkül vállalták az anyaság nemes feladatát.

Nem egy elszigetelt jelenség, számos példa unszol arra, hogy kulturális közbelépéssel népünk egészséges gondolkozását egészséges életmód is kövesse. Csak futólag érintem, hogy a gazdasági fellendülésben tejszövetkezeteink hasznos tevékenységet fejtenek ki, de az már elszomorító, mikor a tej ára selyemruhára megy s a gyermek a tápláló tej elvonásával silány kosztra kényszerül, hogy emelje azt a gyermekhalandósági százalékot, mellyel országunk az első helyen vezet. Hát a tudóvsznek milyen szörnyű aratása van épen az egészséges észjárás és életmód hiányában még a műveltebb városi rétegek között is. Arra a fontos szerepre, mit az élet e téren osztott ki számunkra, ezuttal bővebben nem terjeszkedem ki. Maradjunk csak meg az első példa, a gyermek mellett, kit még a keresztviz, a bölcső előtt kell szeretni és megmenteni.

A régi idők kényelmes felfogása megengedhette, hogy mások kereszteljének, hitoktassanak és konfirmáljanak nekünk gyermeket, bár az unitárius szempont akkor sem engedte meg. Ma az istentiszteletet mulasztja el az, aki ezt elengedi. Hát még milyen nehézségekkel kell megküzdenünk, hogy az iskolában népünkkel szemben vállalt szent hivatásunkat lelkiismeretünk szerint elvégezhessük?! S hogy mit jelent az egyházközség számára hitvallásos iskolája és saját népháza, valóban értékelni csak az tudja, aki át van hatva a mai vallásos nevelés, népművelés fontosságától s ezeket az áldásos intézményeket nélkülözni kénytelen.

Tévedés volna azt olvasni ki e megállapításokból, hogy ezek szerint a templomi szolgálat a mai népnevelésben csak másodrangú tényező az iskola és kulturházak mellett s tevékenysé-

günk sulypontja a szociális hivatás, a társadalmi működés színterére helyeződött volna át. Nem. A vallásnak pótolhatatlan nevelő és fegyelmező öserejét évezredekken át a templomok nyújtották s a lelkeszi szolgálat központja ma is a templom, hová be kell vinnünk a művészetnek minden olyan remekét, ami hitelveinkkel összhangban áll. Külső és belső csinnal egyaránt úgy kell azt berendeznünk, hogy a vallásos elmerülés otthonosan érezze magát benne s a buzgóság úgy óhajtozzék szent békéjére, mint az erdők szomjas királya a „szép hives patak“ vizére.

De itt nem állunk meg. A palást templomból kijövet is vállainkon marad, legalább is ott érezzük. A templom ábitatát átvisszük a családi szentély, az iskola, az egyleti, társadalmi munka levegőjébe s a felelősségteljes hivatás sulya alatt állva érezzük, hogy a lélek harangoz s a lelkek sugaras találkozásából orgonazugásszerűen vehető ki, hogy az Urszolgálat nem szakadt meg, az istentisztelet az őrhelyeken tovább folytatódik. Az új bort új tömlőbe töltjük s ez a sokszor lebecsült és kigunyolt életpálya új tartalommal új értelmet nyer. Az ilyen terméshozó kötelességteljesítés ércfaláról pedig minden gunynak és gonosz vádnak méregbe mártott nyila sértetlenül pattan vissza.

Heraklitos — hogy ismét a görög bölcsét idézzem — az ősi principiumot az ide-oda lobogó tűzben látta. Az ut lefelé: a tűz kialszik; az ut felfelé: a tűz újraéled.

Nem szükség tüzimádónak lenni, hogy ezt a principiumot mi is életelvvé tegyük. Amíg szent vallásunk, szerencsétlen fajunk jobb sorsáért emésztődve a hivatásérzet, a lelkesedés lángját élesztgetjük és oltalmazzuk a körülöttünk dúló viharban, addig utunk magasra ivel s nem kell tartani attól, hogy a durva anyag, a parlagi élet lejtőjén a mélybe zuhanunk. Árva ujjainkat egymásnak nyújtva és egymás kezébe kapcsolva, mint sorstestvérek célegyenest haladunk előre a páli levél értelmében: „amik előttünk vannak, azoknak neki dőlőlvén; amik hátunk megett vannak, azokat elfelejtőlvén.“

A testvéri együttérzés, az emberi részvét fogalmát a kereszténység után a mohamedán világnézet is szentté avatta.

„Mit látok!“ — kiáltott fel elámulva Mohamed szolgája, midőn végső percein a földön fetrengett s az ura könnyezve reá borult. „Embert látsz elesett testvére fölött“ — szólt a nagy próféta megindultan.

Egyszer egy balesetnek voltam szemtanuja s mélyen a lelkembe idegződött az a kép, amint a mentő az áldozat mellé térdelve minden tehetségét összeszedte, hogy mesterséges légzéssel eszméletre hozza és újból talpra állítsa. Nagy, világra szóló baleset, végzetes szerencsétlenség sujtotta földre népünket a szabad levegőtől megfosztva, az életnek Isten adta, természetes jogaiból is kitagadva.

A népnevelő, aki lehajlik hozzá, hogy aléltóságából öntödatra keltse, hogy a vérkeringést elindítva a rendes szív működést elősegítse, *az a népnevelő nemes tisztének sokrétű és águ nehézségei között a pusztító elemekkel birkózva a legszebb formában van; szolgálata teljes és semmiben sem nélkülözi a templomi áhitatot.* Meleg szívével a rideg ceremóniák fölé emelkedett s valóban az Urnak áldoz, mert egy szentebb, egy boldogabb jövő oltára előtt hullott térdre.

Keresztesi Dénes.

Sz.: 2 – 1936.

Pályázati hirdetés.

Az Unitárius Egyetemes Lelkészkör pályázatot hirdet egy „Unitárius Induló” szövegének megírására. A szöveg, indulónak megfelelő alakban kettő, legfeljebb három versszakasz legyen. Az unitárius hitelvek feltétlen szemelőtt tartandók.

Pályadíj 1.050 lej. Határidő 1936 május 31. Pályázatok idegen kézírással, jeligével Pál Dénes lelkészköri elnökhöz nyújtandók be: Simonești, jud. Odorhei.

Megjegyzés: Ha a pályázat sikerrel jár, a nyertes szöveg megzenésítésére hasonló díju pályázat hirdettetik ki.

Ákik az első pályázatra benyújtott pályamunkájukat visszahajtják kapni, eziránti megkereséseiket 1936 március végéig sziveskedjenek Pál Dénes elnökhöz eljuttatni, mert a határidő lejártá után a pályamunkák a jeligés levelekkel együtt megsemmisítettnek. Közzöljük azt is, hogy az első pályázat alkalmával csupán a beérkezett szövegek nyertek elbírálást s szöveg hiányában a zenei rész bírálatlanul maradt.

Simonești—Ormenis, 1936 január 1.

Pál Dénes,
elnök.

Fekete Lajos,
jegyző.

Enyedi György lectori működésének és külföldi tanulásának időpontja.

Azok az életrajzi adatok, melyeket Uzoni Fosztó István nyomán némi változattal kézzől-kézre adtak mindazok, akik a nagyhirű unitárius püspökről, Enyedi Györgyről irtak, az évszámok tekintetében felettébb téveseknek bizonyultak. Már Jakab Elek róla irt életrajza megdöntötte Uzoninak ebbeli legtöbb állítását, most pedig egy régebben megjelent, de általam is csak újabban megismert kútfő adata nyomán hasonló sorsra jutnak nehányan még azok közül is, melyek érvényben maradónak látszottak.

A „Le livre du recteur, Catalogue des etudiants de l'académie de Genève de 1559, à 1859“ (Genève, 1860) c. kiadványból ugyanis kitűnik, hogy Enyedi az 1584-től 1589-ig bezárólag terjedő hat év valamelyikében iratkozott be a genevai egyetem hallgatói sorába. Vagyis nem 1574-ben érkezett haza külföldről, mint eddig tudtuk, hanem legalább is tíz évvel később jutott ki oda.

Kijutott pedig megállapíthatóan az említett évek közül a legelsőben, tehát 1584-ben, ennek is az elején. Bizonyos ez onnan, hogy maga beszéli el Szilvási Jánossal vitázó iratainak egyikében, hogy másfél évig időzött Genévában, valamivel tovább Padovában s ezenkívül utazásával együtt összesen három és fél évet töltött külföldön. Már pedig 1587 nyara végére itthon kellett lennie, mivel ekkor ruházták reá a cluji iskolában a rectorságot. A róla fennmaradt két emléktábla egyike szerint egy-egy lustrumig, azaz öt-öt évig működött az igazgatóságban is, a püspökségben (s egyuttal cluji magyar prédikátorságban) is.¹ Halála idejétől, 1597 ősztől visszafelé számítva ezt a tíz évet, egész pontosan hozzáilleszkedik

¹ A másik emléktábla azt mondja, hogy hat-hat évig volt igazgató is, püspök is, de ez csak az akkor szokásos gyarló számolási módszernek az eredménye, mit már a másik emléktábla is megcáfol, de családokozhatatlanul megcáfol az időpontok összevetése.

külföldi tanulása befejezésének egyedül lehetséges időpontjához, amit Padovára vonatkozólag tévesen jelölt meg ennél fogva Veress Endre is.¹

Minthogy továbbá a Szilvásával folytatott vitájából az is kétségtelen, hogy neki bizonyos ideig tanítványa volt amaz, már pedig ez 1587. jun. 30-án lépven a heidelbergi egyetem hallgatói közé, nyilvánvaló, hogy ez a tanár és tanítvány közötti viszony az elmondottak figyelembe vételével csak az 1584-et megelőző időben volt lehetséges. Ennél fogva igazat kell adni annak az állításnak, hogy egyideig lectorságban is működött a clujji iskolánál. Ez aztán magától érthetően csupán a külföldi útja előtti évekre eshetett s mivel arra is van adat, hogy hat évig viselte ezt a tiszteletet, 1577-től 1583 ősziig tartónak vehető ebbeli hivataloskodása. Így aztán ő volt az a lector, aki Clujról számos társával, főleg egyházi személyekkel együtt elment volt Alba-Iulia-ra végighallgatni a Dávid Ferenc ügyének az országgyűlés színe előtt való tárgyalását.²

Dr. Zoványi Jenő.

Sz.: 1 – 1936.

Pályázati hirdetés.

Az Unitárius Egyetemes Lelkészkör pályázatot hirdet egy alkalmi óda megírására: „A jóltevők emlékünnepegyére“.

Pályadíj: 500 lej. Határidő: 1936 május 31.

Pályamunkák idegen kézírással, jelíggel az e. lelkészkör elnökéhez Pál Dénes lelkész Simonești, jud. Odorheiu küldendők.

Simonești—Ormenis, 1936 január 1.

Pál Dénes,
elnök.

Fekete Lajos,
jegyző.

¹ A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. 1915. 82. l.

² Keresztény Magvető 1879. 111. l.

I R O D A L O M.

Korunk lelki válsága. Irta: Igaz Látó. „Mai füzetek“. 1. sz. Felelős kiadó: Dr. Iván László. Budapest. V. Kohári u. 4. sz. Budapest, 1936. Kis 8° 37. l.

A „Mai Füzetek“ címen megindult új sorozat evvel a prófétai hangú füzettel veszi kezdetét, amelyben tulajdonképpen benne van programja is. Ezt a programot röviden így lehet kifejezni: Harc a kereszténység elvilágiasodása ellen és harc az evangéliumi kereszténység visszaállításáért. Ennek az első füzetnek a szerzője magát „Igaz Látónak“ nevezi. Valóban helyesen is látja és ítéli meg azt a lelki válságot, amelyben a mai kor embere él. Egy erőshangu feljajdulás, mely a jelenkor fojtó légkörében éltető levegő után kiált. Amennyire elfogult a multtal szemben, annyira helyesen ítéli meg a jelent s tisztán látja a jobb jövő útját. Teljesen igaza van abban, hogy az egyháziasság nem jelent vallásosságot, hogy az egyedül üdvözítés elbizakodottsága nem egyezik meg az evangélium szellemével, hogy az egyházak szociális téren sokat mulasztottak és hogy az egyházak politikai szereplése nem a vallás, hanem a külső hatalom érdekében történik. Ebből a válságból egyetlen út vezet ki. Az, ha az evangéliumi igazságokat korszerű módon ültetjük el a szivekbe, vagyis ha fölemelkedünk arra a magaslatra, ahonnan Isten, embert, Jézust nem a holt dogmák, hanem az evangélium világánál az öntudatos hit erejével nézzük. Így tisztul meg a kereszténység azoktól a külső sallangoktól, amelyek kiforgatták igaz valóságából s új világnézet és új szociális program alapján megkezdi Isten országának munkálását. A világos fejtegetések, a szép és erőteljes irány, a prófétai hang és az egészen át megnyilatkozó nemes idealizmus kedves és élvezetes olvasmánnyá teszik ezt a füzetet, amelyet olvasóinknak jó lélekkel ajánlhatunk.

Előfizetési felhívás. Balázs Ferenc a cluji, oxfordi és berkeleyi teológiák elvégzése után bejárta a kerek világot. Miután

Berkeleyben elnyerte a hittudományok mestere címet, Japánon, Kinán, Indián, Palesztinán, Törökországon át hazajött Erdélybe. Könyvei már angol nyelven jelentek meg. Rádiók nyilvánosságához jutott Amerikában, Japánban, Indiában, de őt az erdélyi magyar falu hívta, várta, követelte vissza magának.

Balázs Ferenc megadta magát a sorsnak. Ő vállalta teljes emberséggel, teljes felkészültséggel, akaraterejének, testének, lelkének, egészségének végső megfeszítésével azt az új néptársadalmi munkát, melynek megvalósításáért az ő példája nyomán bizonyosan sokan fognak még küzdeni. Csak természetes, hogy hálából őt is utolérte az a kegyetlen fantom, amit röviden úgy szoktunk nevezni: „Erdélyi Sors“. Balázs Ferenc vakációt kapott az élettől, hosszú és súlyos betegség alakjában, hogy megirhassa, mit látott, mit tett, mit akart és mit tudott elvégezni a küldetésből, mely ezen a földön rája bízott. Balázs Ferenc testileg elesett a harcban, de lelkén nem gázolt keresztül a győzedelmes harci szekér.

Itt van az új könyve: „A rög alatt.“ Esztendők küzdelme, öröme, gyötrelme, felemelkedései és letörései egy erdélyi kis falu vivódásaiban. Több ez a könyv minden regényes életrajznál, útleírásnál, izgalmas detektivregénynél, emlékiratnál. Erdély féltérdre csuklott jó katonája vall benne a jelenvalóknak és az eljövendőknak. Bevallja eredményeit éppúgy, mint tévedéseit. Bevallja népe erőnyeit és hibáit. Bevallja, mennyit szenvedett ő, hogy utat mutasson nekünk: hogyan lehetne kevesebb szenvedés árán többet elérni azon a fronton, melyen a magunk megtartásának oly egyenlőtlen viadala zug.

Most csak könyvujdonság, de valamikor és nem is a messze jövőben bizonyára sokkal több lesz még a Balázs Ferenc könyve mindazok kezében, akik a végzetes sorsközösségben utat keresnek maguk és sorstársaik számára. A távoli kórágyn sorvasztó lázakkal tusázó Balázs Ferenc helyett szívéhez nőtt barátai az „Erdélyi Fialok“ és a turdai „Vidékfejlesztő Szövetkezet“ vállalkoznak könyve kiadásának megszervezésére. Ezzel a könyvvel nem akar keresni sem a szerző, sem a kiadó „Vidékfejlesztő Szövetkezet“. Csak el akarják juttatni mindenkihez, akiben még élő lelkiismeret pislákol. Hadd lássák és hadd olvassák, mi az egyetlen út a maguk megtartásához. A könyv terjedelme gondos kiállításban famentes papíron k. b. 300 oldal. Előfizetési ára 80 Lej, könyvárusi forgalomba 120 lejért kerül. Az előfizető az utánvételezett példány átvételére

kötelezettséget vállal. Az összeg előzetes befizetése esetén a könyvet portómentesen küldi a turdai „AVE“ Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezet. Cluj, 1936 február hó. *Szentimrey Jenő, Tamási Áron, Kacsó Sándor. Dr. Jancsó Béla*, az Erdélyi Fiatalok nevében.

Erdélyi Fekete Lajos: Ének a viharban. Regény. Cluj, 1936. Kis 8° rét. 281 l. „Orient“ nyomda.

Olyan regény ez, melyet mindenkinek el lehet és el *kell* olvasnia. Boglár néptanító, Sárika a tanító felesége és Bea, egy fővárosi színésznő körül játszódik le az a változatos mese, amelynek keretében a hírnév és dicsőség után szomjazó néptanító, akinek terhére vannak az apró családi gondok, s hivatásával járó kellemetlenségek a színésznő segítségével a fővárosba kerül, ahol a zene terén sikerei is vannak. Azonban a fővárosi élet zaja, üressége és kétszínűsége kiábrándítja színes álmaiból s visszatér falujába családjához, hogy annál inkább igazi hivatásának éljen. Emez egyszerű mese keretében bepillantást nyerünk a falu és a város életébe. Leszámítva egy pár érzéki jelenetet, amely Boglár és Bea viszonyában adódik, az egész regénynek nemes, erkölcsi tendenciája van. Az írónak meseszövése biztos, leírásai szemléltetők. Irálya szép, tömör és folyékony. Olyan regény, amelyet nem szívesen teszünk le, amíg végig nem olvassuk. Fekete Lajost verseiből már eddig is előnyösen ismertük. Mint regényíró most mutatkozott be először. De úgy látjuk, hogy tőle ezen a téren is még sokat várhatunk. A szépen kiállított kötet ára 75 lej. Megrendelhetők a szerzőnél. Ormeniș. P. Agoștin.

S. Nagy László. Az Unitárius Irodalmi Társaság története. A „Keresztény Magvető Füzetei“ 18. sz. 8° 27. l. Cluj, 1936. Orient.

Az U. I. T. főtítkára szeretettel, alapos utánjárással és hozzáértéssel írta meg a Társaság történetét. Ez a munka egyben rávilágít az imperium változással járó belső küzdelmekre, új alapvetésekre és célkitűzésekre. Kedves és tanulságos olvasmány. Olvasóink figyelmébe ajánljuk. Ára 10 lej. Megrendelhető az Unitárius Iratterjesztőnél, Cluj. Calea Marechal Foch 12.

Iván László dr.: „Protestantizmus és Unitarizmus.“ „Keresztény Magvető Füzetei“ 19. sz. 8° 15. l. „Orient“ nyomda.

A jeles vallásfilozófus a kérdést egészen új szempontból vizsgálja meg, melynek rendjén azt igyekszik bizonyítani, hogy a protestantizmus lényege a kálvinizmus hitrendszerében van, s így az unitáriusok nem protestánsok. Bár ezt a felfogást a történelem nem igazolja, mégis e füzet érdekes és mélyenszántó fejtegetéseit olvasóink figyelmébe ajánljuk.

K Ü L Ö N F É L É K .

A lelkeszek kongruája. Minden évben remény és kétségek között várjuk az állami költségvetés tárgyalását, mert minden év újabb változást hoz a kongrua kérdésében, amelyhez lelkeszeink existenciális érdeke fűződik. Egyik évben fölcsilámlik a reménység halvány sugára, de csak azért, hogy a következőben annál nagyobb legyen a csalódás és kiábrándulás. Még nem látunk tisztán lapzártakor a kérdés titkaiba, de kiszivárgott hírek egyenesen kétségbe ejtők. Az a papság, amely állandóan éber vigyázattal őrködik az erkölcsi élet tisztasága fölött, amely az államok „támasza, talpköve“, amely folyton gátat épít a kommunizmusnak felforgató áradata ellen, nem érdemli meg, hogy állandó bizonytalanságban éljen. A hívek teherbíró képessége kimerült. Az agrárreform következtében leszegényedett egyház a terhek súlya alatt roskadozik. Mit tegyen az a pap, akinek a mindennapi kenyér mellett még 2—3 gyermeket kell taníttatnia? Az államnak nem lehet célja az, hogy hű polgáraiban állandó elégedetlenséget keltsen s az által lehetetlenné tegye, hogy nemes és szent hivatásuknak odaadó lelkesedéssel éljenek. Az igazság és a polgárjog egyenlő elbánást követel. De évről évre azt tapasztaljuk, hogy a valóság éppen az ellenkező irányban halad. Ebben a csüggesztő helyzetben még csupán az nyújt némi reménységárt, hogy jóindulatu kultuszminiszterünk azt ígérte, hogy valamely útat és módot talál arra, hogy a sérelmeken valamit enyhítsen.

A teológia akadémia tanárai a mult számunkban ismertett program szerint megtartották a második műsoros estélyt. A husvét előtti öt vasárnapon végezték a cluji templomban az istentiszteleteket a hívek állandó érdeklődése mellett. Külön előadásokat tartottak a főiskolai hallgatók részére a következő címen: Vári Albert: A leopoldi diploma előzményei és következményei. Dr. Kiss Elek: Az idősebb és fiatal nemzedék viszonya. Gálffy Lőrinc: A világ csodás felfogása. Szent-Iványi Sándor: Külföldi ifjusági moz-

galmak. Dr. Varga Béla: Faj és nemzet. Az előadásokat a hallgatók érdeklődéssel fogadták s azokat beható eszmecsere követte. A szabadelvű keresztényeknek a nyár folyamán Hollandiában Arnheimben tartandó kongresszusa előkészítése céljából megküldött kérdésekre, melyek a szabadirányu kereszténység itteni állapotát és jövő kilátásainak az ismertetését célozták, mindenik tanár a saját szakjára vonatkozó válaszokat megadta.

Pálffy László. A cluji egyházközség a Türküsy Sámuel gondnok lemondása folytán megüresedett egyházközségi gondnoki tisztségre Pálffy Lászlót választotta meg, akit április 5-én iktattak be hivatalába. Ez alkalommal az új gondnok 70 teritékes vacsorát adott a kebli tanácsosok és egyh. községi tagoknak. Üdvözljük az új gondnokot, akitől ismert családi tradíciói és vallásos buzgóságánál fogva sokat vár az egyházközség.

A budapesti D. F. egylet március 29-én szépen sikerült Vándorgyűlést tartott Hódmezővásárhelyen, mely alkalommal istentiszteletet tartott Józán Miklós vikárius. A vándorgyűlésen gyülekezeti ének után imádkozott Dr. Csiki Gábor, megnyitót mondott Br. Daniel Gábor, énekelt Nagy Sándor és Boros Áron, előadást tartott Dr. Gelei József, bezárót mondott dr. Vitéz Kozma György.

A pezsztentlőrinci templom. Ennek a templomnak építési története bizonyossága annak, hogy az erős lélek elszánt akarata miképpen győzedelmeskedik az anyagi nehézségeken. Hetven unitárius család, kiket az élet gondja és a sors ide hozott, egy lelkes ifju pap vezetésével elhatározta, hogy Pestszentlőrincen unitárius templomot épít. A lehetetlennek látszó elhatározást a tett követte. Anyagi fedezet hiányában a lélek dolgozott. És a lélek csodat művelt. Maguk a hívek láttak munkához. Ástak, faragtak, téglát hordtak, habarcsot keverték és építettek. Ma már a toronnyal együtt áll a hívek verejtékéből épült csinos templom, amely bár még vakolatlan, de már ez év február 16-án megtartotta benne az első istentiszteletet Pethő István lelkész, aki nemcsak a lelkiekben, hanem a fárasztó munkában is vezére volt a nyájnak, amelynek hősies munkájáról valóságos legendák keltek szárnyra. Az ilyen *tettek* által épül az Isten országa.

Vitéz Dr. Kozma György kir. közjegyzőt, a Dunatiszamenti Unitárius Egyházkör és a hódmezővásárhelyi egyházközség érdemes gondnokát Magyarország kormányzója a közélet terén kifejtett ér-

demeiért kormányfótanácsosnak nevezte ki. Szívből örülünk ennek a kitüntetésnek, amely az ősi erdélyi unitárius családnak ezt a nemes sarját méltán érte.

Bihoria. Ennek az ujonnan alakult egyházközségnek első lelkészét, Komjáthszegi Gézát, aki az oradeai egyházközséget is megalapította, a pietroasei hívek rendes lelkésznek választották s a püspök úr ki is nevezte. Március 22-én bucsuzott el a hívektől. Helyébe Gálna Sándor lelkészjelölt ment, aki március 29-én foglalta el hivatalát. Mindkét fiatal lelkésznek sok sikert kívánunk nemes munkájukban.

Dr. Vitéz Nyiredy Géza magyar földmivelésügyi miniszteri s. titkárnak a kormányzó miniszteri titkári címet és jelleget adományozott. A cluji unitárius főgimnázim egykori tanára jeles képzettségű fiának ezt a kitüntetését igaz örömmel vesszük tudomásul, s neki az életben még sok, szép sikert kívánunk.

Anglikán istentisztelet a párisi orosz orthodox templomban. Ez év januárius 1-én Párisban az orosz menekültek templomában anglikán istentisztelet volt, melyet Frere anglikán püspök vezetett Eulogius orosz metropolita meghívására. Ámbár az anglikán egyház is hivatalosan a konzervatív egyházak közé számít, ezelőtt 10 esztendővel még elképzelhetetlen volt, hogy az orosz orthodoxok még őket is meghívhatták volna a templomukba. Az idők azonban változnak. Habár a világ sok helyén a vallásnak ősi elemei jutnak érvényre, Istennek hála oly jelek is láthatók néha, ahol a népek és felekezetek választó falai leomlanak, s Isten gyermekei a szeretet jegyében találkoznak.

A vallás a filmen. A keresztény filmtársaság, amelynek Angliában a Canterbury-i érsek az elnöke, azzal a gondolattal foglalkozik, hogy a filmet a vallásos eszmék szolgálatára fölhasználja. Ezután tehát vallásos épülésben is fog részesülni a mozi látogató közönség.

Kálvin és a kálvinizmus. A debreceni egyetem református teológiai tanárai Kálvin Intitutiójának megjelenése 400. évfordulója alkalmával az Intitutiót és egy emlékkönyvet adnak ki. A könyv német, angol és hollandi nyelven jelenik meg s a magyar kálvinizmus történetével is foglalkozik.

Egyetemes keresztény énekeskönyv. Holladiában egyik kis falunak református lelképásztora érdekes eszmét valósított

meg. Holland nyelven egy felekezetközi énekeskönyvet adott ki, amely 640 ének szövegét és dallamát tartalmazza. Ezen vállalkozásnak az a célja, hogy a különböző felekezeteket közös keresztény munkára, együttműködésre sarkalja. A könyvet 30.000 példányban adták ki s az első tiz napban már 6.000 példány elkel belőle. Olyan könyvsiker, amely nálunk még a divatos regényeknél sem fordul elő. Nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok is nagy örömmel művelik a keresztények együttműködésének az elvét.

Az egyesülés barátai. A keresztény felekezetek köréből alakult az az egyesület, amelyet az „egyesülés barátainak“ hívnak. Londonban a westminsteri Central Hallban a közel múltban gyűlést tartottak, midőn az elmúlt évi tevékenységet vették számba, megállapították, hogy tagjaik száma külföldön is növekedőben van s hogy az állam és az egyház viszonya általában javult. Az elnöklő sauthamptoni püspök összehasonlítást tett a keresztény egyesülés eszméje között különböző helyeken. Az úgynevezett missziós területen mindenütt a legnagyobb lelkesedéssel találkozik az egyesülés eszméje, otthon pedig hideg, halott közöny veszi körül. Reid Jakab, az angol presbiterianus egyház elnöke kifejtette, hogy a mai világban milyen szükség van az egyházak egyesülésére. Annak, hogy az egyesülést ellenzik, igazi oka „az irracionális birodalmában van“. Az úgynevezett egyházi meggyőződés igen gyakran csak „előítéleteink álrühás szolgája“. Reid kihangsúlyozta, hogy ezen egyesület legfőbb célja, hogy a népet és az egyházakat egyesítse az evangélium szellemében. A Croydon püspök szintén az egyházak egyesülését sürgette, kiemelve az együttes imádkozás értékét.

Gyász hírek. *Özv. Tana Albertné, sz. Lőfi Ilona* élete 73-ik, özvegysége 9-ik évében, március hó 21-én Belin községben meghalt. Önfeláldozó hitvestárs volt, ki beteg férjét, míg élt nagy gonddal ápolta, jóságosan szerető édes anya, ki egy szép nagy családot felnevelt és lankadatlan szorgalmas háziasszony, aki a család gondjait éber vigyázattal hordozta. Lőfi Ödön lelkész testvérét gyászolja az elhunytban. Legyen csendes pihenése. — *Bencczédi Pál* turdeni birtokos, élete 72-ik évében március 26-án jobblétre szenderült. Jámbor és istenfélő ember, szorgalmas és takarékos gazda volt, aki a súlyos gazdasági válságban, amíg társai sülyedeztek és sokan elmerültek, az egyensúlyt mindig megtartotta. Emléke áldott.

Szerkesztésért felel: VÁRI ALBERT.

Nyilvános nyugtázás.

A Keresztény Magvetőre az utolsó nyugtázás óta a következő befizetések történtek :

Ürmössy Jenő C. F. R. főfelügy. 400, Pál Ferenc esperes 200, Nagy Béla Sighişoara 100, Dr. Süköd Zsigmond 200, Kovács Irén 200, Péterffy Gyula Kispeszt 200, Cluj 600 és Tárgymutató 50, Müller Géza 100, Tana Ferenc 100, Dr. Fazakas János 100, Müller Géza 100, Dr. Boros György 100, Dr. Csutak Mihály 100, Dr. Gspann Károly 100, Dr. Gyergyai Árpád 100 Lej.

Tisztelettel kérem az előfizetési díjak és hátralékok be-
küldését, hogy a folyóiratot pontosan küldhessük.

Cluj, 1936 április 5-én.

Hadházy Sándor,
pénztárnok.

